

RIIVAAJAT II

Romaani

Kirj.

F. M. DOSTOJEVSKI

Suomentanut

Ida Pekari

Helsingissä, Kustannusosakeyhtiö Otava, 1928.

TOINEN OSA.

SISÄLLYS:

I. Yö.

II. Yö (jatkoa).

III. Kaksintaistelu.

IV. Kaikki odottelevat.

V. Juhlaa odotellessa.

VI. Pjotr Stepanovitš puuhissaan.

VII. Meikäläisten parissa.

VIII. Ivan-Tsarevitš.

IX. Stepan Trofimovitš »takavarikoidaan».

X. Flibustjerit. Kohtalokas aamu.

ENSIMMÄINEN LUKU.

Yö.

I.

Oli kulunut kahdeksan päivää. Nyt kun kaikki on jo ohi ja kun kirjoitan kronikkaa, nythän me jo tiedämme, miten asian laita oikein oli, mutta silloin emme sitä vielä tietäneet, ja on luonnollista, että erinäiset seikat tuntuivat meistä silloin oudoilta. Ainakin me, Stepan Trofimovitš ja minä, pakenimme aluksi lukkojen taakse kotiimme ja vain kaukaa säikähtyneinä seurasimme tapahtumia. Minä sentään jonkin verran liikuin ja, kuten ennenkin, toin hänelle viestejä, joita ilman hän ei olisi tullut toimeenkaan.

Sanomattakin on selvää, että mitä ihmeellisimpiä juttuja korvapuustista alkoi kierrellä kaupungissamme, korvapuustista, Lizaveta Nikolajevnan pyörtymiskohtauksesta sekä

kaikesta muustakin tuona sunnuntaina tapahtuneesta. Mutta ihmeellisintä oli, kuka oli niin pian ja niin tarkasti kaiken vienyt kaupungille? Ei ainoallakaan läsnäolleista olisi luullut olleen syytä enemmän kuin hyötyäkään kertoa tapahtumasta. Palvelijoitahan taas ei ollut läsnä. Lebjadkin oli ainoa, joka ehkä jotakin olisi saattanut lömpötellä, ei niin paljon katkeruuttaankaan, sillä hän lähti äärimmäisen säikähtyneenä (ja jos pelkää vihollisiansa, niin sehän jo on omiaan sammuttamaan tuon tunteen), vaan noin vain malttamattomuuttaan. Mutta Lebjadkin oli sisarkultansa kanssa jo heti toisena päivänä hävinnyt teille tietymättömille. Filippovin talosta ei häntä enää löydetty, eikä tiedetty edes, minne hän oli muuttanut, hän oli hävinnyt kuin maan rakoon. Šatov taas, jolta olisin tahtonut kysellä jotakin Marja Timofejevnaasta, oli lukinnut ovensa ja oli kaikki nämä kahdeksan vuorokautta kotonaan ovesta ulos astumatta. Keskeyttipä työnsäkin kaupungilla. Tiistaina käväisin hänen luonaan ja koputin ovea. Vastausta en saanut, mutta varmana siitä, että hän oli kotona, koputin toisen kerran. Silloin kuulin, miten hän hypähti — nähtävästi vuoteeltaan — ja harvoin askelin tuli ovelle ja huusi minkä jaksoi: »Šatov ei ole kotona.» Ja niine hyvineni sain lähteä.

Meillä kummallakin, Stepan Trofimovitšilla ja minulla, oli tosin asiasta oma käsityksemme, mutta toiselta puolen tämä rohkea olettamuksemme meitä kauhisti, vaikkakin me taas toiselta puolen yritimme tukea tätä käsitystä toisissamme, nimittäin sitä, että huhujen levittämiseen oli varmasti syyllinen yksin Pjotr Stepanovitš, siitäkkin huolimatta, että hän jonkin ajan kuluttua keskustellessaan kerran isänsä kanssa vakuutti saaneensa kuulla kaiken jo sellaisenaan jokaisen huulilta etenkin klubissa ja että kuvernöörinrouva samoinkuin tämän puolisokin tunsivat kaiken jo pienimpiä yksityisseikkoja myöten. Ja mikä oli vieläkin ihmeellisempää: jo heti seuraavana päivänä, maanantaina illansuussa, tapasin Liputinin, ja hänellä oli jo silloin tiedossaan jokikinen sana, joka oli vaihdettu tuona sunnuntaina. Hän oli siis ensimmäisiä, joka oli saanut asiasta tiedon.

Monet naisistamme (vieläpä kaikkein hienoimmat) olivat sangen uteliaita kuulemaan jotakin »salaperäisestä kompuraalasta», kuten he Marja Timofejevnaa nimittivät. Olipa sellaisiakin, jotka välttämättä olisivat tahtoneet henkilökohtaisesti tavata häntä ja tutustua häneen, niin että viisaasti nähtävästi olivat tehneet ne, jotka olivat kiiruhtaneet viemään Lebjadkinin herrasväen piiloon. Mutta eniten puhuttiin Lizaveta Nikolajevnan pyörtymisestä. Se huvitti »koko maailmaa» jo senkin vuoksi, että asia koski niin läheltä Julija Mihailovnaa, joka oli Lizan sukulainen ja suosija. Ja mistäpä ei niinä päivinä olisi puhuttu!

Lörpöttelylle antoi vauhtia vielä sekin salaperäisyys, että kummankaan talon väki ei liikahtanut ovensa ulkopuolelle. Kerrottiin, että Lizaveta Nikolajevna makasi

kuumeheureissa, samaa kerrottiin myös Nikolai Vsevolodovitšista inhoittavin lisähuomautuksin hampaasta, joka oli muka irtaantunut, ja ajettuneesta poskesta. Kuiskailtiinpa soppien pimennöissä niinkin, että tapahtuu ennen pitkää murhia, ja että Stavrogin ei ole niitä, jotka jättäisivät kostamatta, vaan että hän tappaa Šatovin salaa, kuten tapahtuu korsikkalaisessa vendettassa. Tämä ajatus viehätti, mutta siitä huolimatta suurin osa hienostomme nuorisoa oli suhtautuvinaan koko juttuun ylenkatseellisesti ja mitä ylimielisimmän välinpitämättömästi, vaikka kaikki tämä tietysti oli teeskentelyä. Seurapiirimme vanha vihamielisyys Nikolai Vsevolodovitšia kohtaan ilmeni joka tavalla räikeänä. Vieläpä kaikkein maltillisimmatkin olivat valmiit syyttämään häntä, vaikka eivät oikein itsekään tietäneet, minkä vuoksi. Kuiskailtiin, että hän oli muka Sveitsissä tahrannut Lizaveta Nikolajevnan maineen ja että heidän välillään Sveitsissä olisi ollut sitten jotakin erimielisyyttä. Varovaisimmat tietenkin pidättyivät itse puuttumasta keskusteluihin, mutta sitä halukkaampia nämä olivat kuuntelemaan toisten puheita. Kiertelipä toisenlaisiakin huhuja, — näistä ei tosin puhuttu ääneen, vaan salavirkkaa, — jotka olivat perin merkillisiä, ja mainitsen niistä vain valmistaakseni lukijaa ymmärtämään kertomukseni seuraavia tapahtumia. Nimittäin: Kulmat kurtussa väitettiin, ja Jumala ties millä perusteella, että Nikolai Vsevolodovitšilla oli muka jokin erikoistehtävä kaupungissamme ja että hän kreivi K:n avulla Pietarissa oli muka saanut solmituksi joitakin ylhäisiä suhteita sekä että hänellä oli ehkä jokin virka, vieläpä että hänelle ehkä oli annettu toimeksi suorittaa jotakin tärkeätä kaupungissamme. Tämä huhu oli arvokkaimmista ja pidättyvimmistä kaupunkimme asujaimisto jo liikaa, ja hymähtäen he huomauttivat varsin järkevästi, että nuori mies, jolle häväistysjutut näyttivät muodostavan koko elämän ja joka jo ensi askelellansa vastaanotti korvapuusteja, ei suinkaan muistuttanut virkamiestä missään suhteessa. Mutta silloinpa näille kuiskatuinkin, että hän ei palvellutkaan julkisesti, vaan salaisesti, ja että sellainen virka nimenomaan vaati, että oli oltava mahdollisimman vähän virkamiestä muistuttava. Tämä huomautus tehoi. Tiesiväthän meillä kaikki, että kuvernementtimme zemstvohallintoa pidettiin pääkaupungissa erikoisesti silmällä. Toistan, että tämä huhu haihtui olemattomiin melkein samassa kuin oli syntynyt, jo ennen kuin Nikolai Vsevolodovitš itse ilmestyi kaupunkiimme ensi kerran, mutta mainittakoon, että nämä huhut olivat saaneet uutta yllykettä niistä muutamista ilkeämielisistä sanoista, jotka, tosin ohimennen ja hämärästi, oli lausunut Pietarista äskettäin palannut virastaeronnut kaartinkapteeni Artemi Pavlovitš Gaganov, kuvernementtimme ja koko piirikuntamme mahtavimpia tilanomistajia, pääkaupunkilaishienostoon lukeutuvan arvon herran, Pavel Pavlovitš Gaganov-vainajan poika. Hänen isänsä oli se samainen arvokas vanha herra, jonka kanssa Nikolai Vsevolodovitšilla runsaasti neljä vuotta sitten oli ollut tuo

raakamaisuudestaan ja äkkinäisyydestään hyvin tunnettu yhteenotto ja josta jo kertomukseni alussa mainitsin.

Kohta äskeisten tapahtumien jälkeen levisi tieto myös siitä, että Julija Mihailovna oli lähtenyt ensikäynnille Varvara Petrovnan luo, mutta hänet oli jo portailta käännytetty takaisin sekä ilmoitettu: »Sairauden vuoksi eivät voi ottaa vastaan», samoinkuin siitäkin, että noin kahden päivän kuluttua Julija Mihailovna oli lähettänyt erikoislähetin Varvara Petrovnan luo tiedustelemaan, miten oli hänen terveytensä laita. Lopuksi hän alkoi kaikkialla »puolustaa» Varvara Petrovnaa, tietenkin noin vain yleisesti; mahdollisimman mukaan karttaen koskettelemasta mitään erikoista. Ja kaikkia niitä hätäisiä viittailuja sunnuntain tapahtumiin, joita hänelle ensiksi yritettiin kertoa, hän kuunteli ankaran ja kylmän näköisenä, niin että ne eivät hänen läsnäollessaan myöhemmin enää uudistuneetkaan. Siitä sai alkunsa sitten luulo, että Julija Mihailovna tunsu muka tarkoin koko jutun, vieläpä sen salaisen tarkoituksiperänkin mitä yksityiskohtaisimmin, ei kuten syrjäinen henkilö, vaan kuten uskottu ainakin. Huomautan samalla, että hän oli jo vähitellen saavuttamaisillaan sen arvovalan, jota hän oli janonnut ja jonka saavuttamiseen hän oli uhrannut kaikkensa, sekä alkoi jo tuntea olevansa »suosion ympäröimä». Osa seurapiiriämme tunnusti jo avoimesti, että hänellä oli käytännöllistä järkeä ja tahtia... mutta siitä myöhemmin. Hänen suosiotaan Pjotr Stepanovitšinkin oli kiittäminen nopeasta menestyksestään kaupungissamme, menestyksestä, joka erikoisesti hämmästytti Stepan Trofimovitšia.

Ehkä me yhdessä tämän kanssa hieman liioittelimmekin. Ensiksikin — Pjotr Stepanovitšhan tutustui koko kaupunkiimme jo heti ensimmäisinä neljänä päivänä tulonsa jälkeen. Hän tuli meille sunnuntaina, ja jo tiistaina näin hänet ajelemassa Artemi Pavlovitš Gaganovin kanssa, joka oli ylpeä mies, helposti ärtyvä sekä ynseä, ja jolla kaikista hienoista tavoistaan huolimatta oli sellainen luonne, että oli vaikeata tulla hänen kanssaan toimeen. Kuvernöörin talossa Pjotr Stepanovitš sai myös erikoisen sydämellisen vastaanoton, ja samassa hän jo liikkui talossa kuin sukulainen tai kuten ainakin nuori mies, jota talossa erikoisesti hemmoitellaan. Hän söi melkein joka päivä päivällistään Julija Mihailovnan luona. Pjotr Stepanovitš oli tutustunut häneen jo Sveitsissä, mutta sittenkin oli jotakin erikoisen mielenkiintoista siinä, miten häntä hänen ylhäisyytensä kodissa niin heti paikalla oli alettu erikoisesti suosia. Olihan hän joka tapauksessa kerran ollut ulkomaille paennut vallankumouksellinen. Lieneekö sitten ollut totta vai valhetta, mutta ainakin kerrottiin, että hän oli muka ottanut osaa ulkomailta jonkinlaisiin julkaisuhommiin ja kongresseihin, ja että »tähän saattoi saada vahvistuksen sanomalehdistäkin», kuten sanoi tavatessamme Aljoša Teljatkinov, joka nyt on — voi surkeata — vain »entinen virkamies», vaikka hänkin ennen oli ollut suosikkina entisen kuvernöörimme kodissa. Mutta asian laita oli kuin

olikin tämä: entinen vallankumouksellinen sai oleskella kaikessa rauhassa rakkaassa isänmaassaan, vieläpä sai aivan erikoista suosiotakin osakseen. Ehkä siis se, mitä hänestä oli juoruttu, ei ollutkaan totta. Liputin tosin kuiskasi minulle kerran, että kuuleman mukaan Pjotr Stepanovitš oli muka jollekulle jotakin katuen tunnustanut ja saanut »synninpäästön» ilmaistuaan muutamien toveriensa nimet, oli ehkä vielä lisäksi antanut ymmärtää, että hän edelleenkin oli valmis näin palvelemaan isänmaataan. Kerroin tämän myrkyllisen ilkeämielisen huhun Stepan Trofimovitšille, ja huolimatta siitä, että hän nykyisin oli aivan kykenemätön selvästi käsittämään mitään, hän kuitenkin alkoi miettiä tätä asiaa aivan vakavasti. Kävi vähitellen selville, että Pjotr Stepanovitšilla oli ollut tänne tullessaan mitä arvokkaimpia suosituskirjeitä mukanaan, ainakin yksi niistä, jonka hän toi kuvernöörinrouvalle, oli eräältä hyvin arvovaltaiselta pietarilaiselta vanhalta rouvalta, jonka puoliso oli kaikkein huomatuimpia pietarilaisia vanhoja herroja. Tämä vanha rouva, Julija Mihailovnan sylikummi, mainitsi kirjeessään, että kreivi K. tuntee myös hyvin Pjotr Stepanovitšin, Nikolai Vsevolodovitšin välityksestä, on hänelle suosiollinen sekä pitää häntä »kelpo nuorena miehenä entisistä hairahduksista huolimatta». Julija Mihailovna antoi suuren arvon niille vähäisille ja niin kovin vaikeasti ylläpidettäville suurmaailmansuhteille ja oli tietenkin iloissaan arvon rouvan kirjeestä. Mutta sittenkin tässä kaikessa oli jotakin perin merkillistä. Taivuttipa kuvernöörinrouva vielä herra puolisonsakin suosiolliseksi Pjotr Stepanovitšia kohtaan, jopa siinä määrin, että näiden suhde kävi jo milteipä liian tuttavalliseksi, niin että herra von Lembke jo kerran valitteli... mutta siitä puhumme vielä myöhemmin. Muistettakoon sekin, että suuri kirjailijammekin kohteli Pjotr Stepanovitšia hyvin suojeasti, kutsuipa hänet kerran oikein luoksensakin. Tämä pöyhkeän ukon kiireellisyys koski kipeästi Stepan Trofimovitšiin. Tämä lienee muuten ollut selitettävissä siten, että herra Karmazinov, joka piti kuin pitikin Pjotr Stepanovitšia »nihilistinä», tahtoi täten vain tutustua kummankin pääkaupunkimme edistysmieliseen nuorisoon. »Suuri kirjailija» tunsikin miltei sairaalloista pelkoa uusinta vallankumouksellista nuorisoa kohtaan luulotellen, koska ei tosiasioita tuntenut, että heidän käsissään olivat Venäjän tulevaisuuden avaimet, ja senvuoksi hän yritti halpamaisesti kerjällä heidän suosiotaan. Mutta pahinta oli, että nämä eivät näyttäneet kiinnittävän häneen vähintäkään huomiota.

II.

Pari kertaa Pjotr Stepanovitš käväisi valtavanhempansakin luona ja kaikeksi onnettomuudeksi vielä minun poissaollessani. Ensi kerran hän kävi keskiviikkona, siis vasta neljäntenä päivänä heidän ensi tapaamisensa jälkeen, ja silloinkin hänellä oli ollut erikoista asiaa. Muuten nuo heidän maatilaa koskevat tilintekonsa tapahtuivat niin, että niistä ei kuu kuullut eikä niitä päivä nähnyt. Varvara Petrovna tietenkin otti

kaikesta vastatakseen, maksoi koko summan Pjotr Stepanovitšille, — tietenkin saatuaan ensin maatilkun haltuunsa, — ja Stepan Trofimovitšille hän vain lyhyesti ilmoitti, että kaikki oli selvää, ja Varvara Petrovnan valtuuttama kamaripalvelija Aleksei Jegorovitš toi vain jonkin paperin Stepan Trofimovitšin allekirjoitettavaksi, minkä tehtävän tämä taas suoritti mitä suurimmassa määrin arvokkaasti. Mitä tulee tuohon arvokkuuteen, niin täytyy tunnustaa, että näinä päivinä en ollut tuntea ukkopahaa. Siten hän ei ollut koskaan ennen käyttäytynyt. Hän kävi ihmeen vaiteliaaksi, ei kirjoittanut yhtään ainoata kirjettä Varvara Petrovnalle sunnuntaista lähtien, mikä minusta oli suurin ihme, ja yleensä hän muuttui aivan rauhalliseksi. Hän oli lopullisesti takertunut johonkin mielihohteeseen, joka antoi hänelle rauhan, sen näki kaikesta. Saatuaan tuon mielihohteen hän nyt vain istui ja odotteli jotakin. Ensimmäinen hän tosin sairastui, jo heti maanantaina, ja tietenkin vatsatautiin. Koko tätä aikaa hän ei myöskään malttanut olla viestejä saamatta, mutta heti kun jätin tosiasiat sikseen ja aloin tunkeutua asian ytimeen sekä lausuin arvelultani, heti hän kielsi torjuvin kädenliikkein minua puhumasta. Nuo molemmat kohtaukset poikakullan kanssa olivat koskeneet häneen kipeästi, vaikka eivät saaneetkaan häntä suunniltaan. Molempina kertoina poikansa käynnin jälkeen hän loikoili kauan sohvalla pää käärittynä etikkaan kasteltuun pyyhinliinaan, mutta tästä huolimatta hän yleensä oli rauhallinen.

Toisinaan hän lakkasi huitomasta käsillään. Toisinaan tuntui, kuin hänen salaperäinen päättäväisyytensä olisi alkanut höltyä ja hän olisi alkanut ponnistella uusien, viekoittelevien aatosten vyöryä vastaan. Mutta vaikka tämä olikin hetkittäistä, mainitsen siitä kuitenkin. Aloin jo epäillä, että häntä sittenkin halutti antaa tietää itsestänsä, lähteä yksinäisyydestänsä, heittää taisteluhaaste ja ryhtyä viimeiseen rynnäkköön.

— *Cher*, minä tuhoaisin heidät lopullisesti! — pääsi häneltä vihdoinkin torstai-iltana sen jälkeen, kuin hän toisen kerran oli tavannut Pjotr Stepanovitšin ja loikoi par'aikaa sohvalla pää kääreessä.

Sinä päivänä nämä olivat hänen ensimmäiset sanansa minulle.

— *»Fils, fils chéri»* ja niin edespäin, myönnän, että kaikki nämä huudahdukset ovat jonninjoutavia, kyökkipiian sanavarastosta, ja olkootpa mitä tahansa, näenhän selvästi kaiken itse. En ole häntä ruokkinut enkä juottanut, vaan lähetin hänet, imeväisen, Berliinistä —skin kuvernementtiin postitse ja niin edespäin, myönnänhän minä... *»Sinä»*, hän sanoi, *»et ruokkinut minua, vaan lähetit minut postitse ja lisäksi aiot nyt ryöstää minut täällä puti puhtaaksi»*. Mutta, etkö onneton ymmärrä,— sanoin,— että juuri sen vuoksihan sydämeni onkin ollut sairas koko elämäni ajan,

vaikkakin vain postitse! Il rit. Mutta myönnänhän minä, myönnän... olkoonpa niinkin, että vain postitse, — hän lopetti kuin houreessa.

— *Passons*, — hän alkoi taas hetken kuluttua. — En ymmärrä Turgenevia. Hänen Bazarovinsa[1] on epätodellinen henkilö, ei sellaista ole olemassa. Ne itsehän ne hänet ensimmäisinä kielsivätkin, koskapa sille ei ollut todellisuudessa vastinetta. Tämä Bazarov on jonkinlainen hämähä sekoitus Nozdrevia[2] ja Byronia, *c'est le mol*. Tarkastelkaapa heitä huolellisesti: he heittelevät kuperkeikkaa ja vinkuvat ilosta kuin koiranpenikat auringonpaisteessa, he ovat onnellisia, he ovat voittajia! Tuskinpa siinä on Byroniakaan!... Ja sitäpaitsi: Miten arkipäiväistä! Tuollaista kyökkipiian helposti loukkaantuvaa itserakkautta, miten halpamaisia pyrkimyspahaisia *faire du bruit autour de son nom*, eivätkä he huomaa, että *son nom*... Voi, mikä irvikuva! Voi hyväinen aika sentään, huusin hänelle, aioitko tosiaankin tarjota itsesi tuollaisena ihmisille Kristuksen asemesta? *Il rit. Il rit beaucoup, il rit trop*. Hän hymyileekin niin oudosti. Ei hänen äidillään ollut tuollaista hymyä. *Il rit loujours*.

Ja taas tuli hiljaista.

— Ne ovat viekkaita, sunnuntaina ne varmasti kaikki yksissä neuvoin... — häneltä pääsi taas uusi arvelu.

— Se nyt on tiettyä, — minä huudahdin ja aloin kuunnella tarkemmin, — varmasti se oli salainen, mutta »valkeilla rihmoilla» ommeltu sopimus, ja peli oli liian huonosti pelattu.

— En minä sitä tarkoittanut. Tiedättekö, se oli tahallaan »valkeilla rihmoilla» ommeltu sen vuoksi, että ne, joiden oli määrä nähdä se, olisivat sen paremmin huomanneet... Ymmärrättehän?

— En, en ymmärrä.

— *Tant mieux. Passons*. Olen hyvin hermostunut tänään.

— Miksikä te oikeastaan rupesitte väittelemään hänen kanssaan tänään, Stepan Trofimovitš? — sanoin moittivasti.

— *Je voulais convertir* [Tahtooin käännyttää]. Naurakaa vain. *Cette pauvre* täti, *elte entendra de belles choses!* Voi, ystäväni, uskotteko, että tunsin äsken olevani suorastaan patriootti! Vaikka oikeastaanhan minä aina olen tuntenut olevani venäläinen... eikä oikea venäläinen voikaan olla sitä muuten kuin sillä tapaa kuin me, te ja minä! *Il y a là dedans quelque chose d'aveugle et de louche*. [Siihen sisältyy jotakin sokeata ja kieroa.]

— Epäilemättä, — vastasin.

— Ystäväni, oikea totuus ei koskaan näytä totuudelta, tiedättekö sen? Saadaksemme totuuden totuudennäköisemmäksi siihen on aina välttämättä sekoitettava hiven valhetta. Niinhän ihmiset ovat aina tehneetkin. Ehkä tässäkin on jotakin, jota emme ymmärrä. Miten luulette, onko teidän mielestänne tuossa voitonvarmassa vingahtelemisessa jotakin, jota me emme ehkä ymmärrä? Toivoisin, että siinä olisi. Toivoisin sitä.

Olin vaihi. Hän vaikenä myös kauan.

— Sanotaan, ranskalainen äly... — hän puhua leperteli jo kuin houreissa, — se on valhetta, ja niin se on aina ollutkin. Miksi puhua pahaä ranskalaisesta älystä? Tämä on vain sitä ikuista venäläistä laiskuutta, meidän häpeällistä kykenemättömyyttämme synnyttää aatteita, meidän inhoittavaa parasiittimaisuuttamme muihin kansoihin verraten. Ils sont tout simplement des paresseux [He ovat aivan yksinkertaisesti laiskureita], eikä siihen ole suinkaan syytä ranskalainen äly. Oh, venäläiset olisi koko ihmiskunnan onnen nimessä hävitettävä maan päältä kuten ainakin vahingolliset loiseläimet! Emmehän me ole ollenkaan pyrkineet siihen, mihin pitäisi pyrkiä, emme ollenkaan. En ymmärrä mitään. Olen lakannut käsittämästä! Ymmärrätkö sinä, huusin hänelle, ymmärrätkö, että jos te joka paikassa asetatte giljotiinin ensi sijalle, vieläpä noin suurenmoisen riemukkaasti, niin sen te teette ainoastaan siksi, että kaikkein helpointahan on panna poikki päitä, mutta vaikeinta on vaalia aatetta! Vous êtes des paresseux! Votre drapeau est une guenille, une impuissance. [Te olette laiskureita! Lippunne on ryysy, kykenemättömyys...] Nuo rattaat, vai miten ne sanovatkaan, »ihmiskunnalle leipää vierittävien rattaiden jyrinä» on muka hyödyllisempää kuin Sikstiiniläinen madonna, tai sitten vielä ne sanovat... une bêtise dans ce genre [sentapainen typeruus]. Mutta etkö ymmärrä, — huusin hänelle, — etkö ymmärrä, että yhtä tärkeätä kuin ihmisille on onni, yhtä tärkeä hänelle on myös onnettomuus. *Il rit.* Sinä, hän sanoi, jaarittelet joutavia »hemmoitellessasi jäseniäsi (hän sanoi oikeastaan vielä paljon rumemmin) samettisohvilla»... Ja oudolta tuntuu tuokin, tuo meidän tapamme sinutella toisiamme. Isä ja poika sinuttelevat toisiansa. Eihän se tietenkään tee mitään, jos ollaan sovinnossa, mutta entäs jos riidellään?

Olimme taas hetkisen ääneti.

— *Cher*, — hän lopetti äkkiä keskustelun ja nousi sohvalta, — uskotteko minua, että tämä kaikki loppuu vielä hyvin huonosti.

— Sehän on tiettyä, — sanoin.

— Vous ne comprenez pas. Passons. [Ette ymmärrä. No niin.] Mutta... tavallisesti maailmassa ei odotettua loppua koskaan tulekaan, mutta tästä täytyy tulla jokin loppu välttämättä, välttämättä!

Hän nousi, käveli levottomasti huoneessa edestakaisin ja saavuttuaan sohvan kohdalle vaipui hervottomana siihen.

Perjantaiamuna Pjotr Stepanovitš matkusti jonnekin maaseudulle ja viipyi siellä maanantaihin. Hänen matkastaan kuulin Liputinilta ja samalla vielä senkin, kun sattui tulemaan puheeksi, että Lebjadkinit, sekä veli että sisarkulta, molemmat olivat asettuneet asumaan jonnekin joen taakse Goršetšnoin esikaupunkiin. »Olin itse viemässä heitä joen yli», Liputin lisäsi ja keskeyttäen puheensa Lebjadkineista samassa jo teki minulle tiettäväksi, että Lizaveta Nikolajevna menee naimisiin Mavriki Nikolajevitšin kanssa, ja vaikkakaan se ei ole vielä julkisesti tiedossa, niin kihlajaiset ovat jo olleet, ja asia on selvä. Heti seuraavana päivänä tapasin Lizaveta Nikolajevnan, joka ensi kerran sairautensa jälkeen oli Mavriki Nikolajevitšin seurassa ratsastelemassa. Hän loi minuun jo kaukaa säteilevän katseensa, naurahti ja nyökkäsi tuttavallisesti. Kaiken tämän kerroin Stepan Trofimovitšille, mutta hänen huomiotansa näkyi kiinnittävän vain se, mikä koski Lebjadkineja.

Ja nyt, tehtyäni selkoa siitä, kuinka arvoituksellinen oli tilanne näiden kahdeksan vuorokauden aikana, jolloin emme vielä tietäneet mistään mitään, ryhdyn kertomaan kronikkani seuraavia tapahtumia jo niin sanoakseni asiantuntemuksella, sellaisina kuin ne kaikki vähitellen meille valkenivat ja selvenivät. Alan täsmälleen kahdeksannesta päivästä siitä sunnuntaista lukien — tai oikeastaan maanantai-illasta — sillä todellisuudessaahan juuri tästä illasta vasta alkoikin »uusi juttu».

III.

Kello oli seitsemän illalla. Nikolai Vsevolodovitš istui yksin korkeassa työhuoneessaan, jossa oli runsaasti mattoja ja raskaanpuoleisia, vanhanaikaisia huonekaluja. Tästä huoneesta hän oli aina erikoisesti pitänyt. Hän istui nurkkasohvassa sellaisissa pukimissa, että olisi luullut hänen olevan jonnekin lähdössä, mutta hän ei kuitenkaan näyttänyt minnekään aikovan. Hänen edessään pöydällä paloi varjostimella verhottu lamppu. Suuren huoneen syrjät ja nurkat jäivät varjoon. Hän näytti olevan ajatuksiinsa vaipunut, mutta hieman levoton. Hänen kasvonsa olivat hieman laihtuneet ja niiden ilme väsynyt. Hän oli todellakin sairas. Häntä vaivasi vilustumisesta johtunut poskiajos, mutta mitä tulee korvapuustin aiheuttamaan hampaan särkymiseen, niin se oli liioiteltua. Hammas oli vain ruvennut heilumaan, mutta oli nyt jo taas tullut entistä ehommaksi. Ylähuuli oli myös sisältä vahingoittunut, mutta sekin oli jo parantunut. Poskiajos taas ei ottanut parantuakseen

yksistään sen vuoksi, että sairas ei tahtonut luokseen lääkäriä, joka olisi voinut leikata pöhöttyneen kohdan, vaan odotteli siksi, kunnes ajos itsestään puhkeaisi. Mitäpä lääkäristä, kun hän ei tahtonut ottaa vastaan edes omaa äitiänsäkään, ja jos suostuikin hänet joskus päästämään huoneeseensa, niin ainoastaan muutamaksi minuutiksi kerran päivässä, iltahämärissä, jolloin jo alkoi olla melkein pimeä eikä tulta oltu vielä otettu. Ei hän ottanut vastaan Pjotr Stepanovitšiakaan, joka jo pari ja kolmekin kertaa päivässä oli käväissyt ennen poislähtöään Varvara Petrovnan luona. Mutta maanantai-iltana, palattuaan äsken aamulla takaisin kolmipäiväisen poissaolonsa jälkeen ja käytyään jo kaikissa kaupunkimme perheissä sekä syötyään vihdoinkin päivällisen Julija Mihailovnan luona, Pjotr Stepanovitš vihdoinkin, tosin vasta illalla, saapui häntä kärsimättömänä odottelevan Varvara Petrovnan luo. Kieltoa ei enää ollut, Nikolai Vsevolodovitš otti vastaan. Varvara Petrovna itse saattoi vieraansa Nikolai Vsevolodovitšin työhuoneen ovelle. Hän oli jo kauan toivonut, että nämä molemmat tapaisivat toisensa, ja Pjotr Stepanovitš oli luvannut tulla taas takaisin Varvara Petrovnan luo kertomaan tälle »kaikesta». Varvara Petrovna kopahdutti arasti Nikolai Vsevolodovitšin ovea ja, vaikk'ei saanutkaan vastausta, uskalsi sentään parin vaaksan verran raottaa sitä.

— Nicolas, saako Pjotr Stepanovitš tulla luoksesi? — hiljaisella äänellä ja pidättyvästi hän virkahti yrittäen nähdä Nikolai Vsevolodovitšin lampun takaa.

— Saa, saa, tietenkin saa! — huudahti äänekkäästi ja iloisesti Pjotr Stepanovitš itse, työnsi oven auki ja astui huoneeseen.

Nikolai Vsevolodovitš ei ollut kuullut napatusta. Hän tajusi vasta äitinsä aran kysymyksen, mutta ei ennättänyt vielä siihenkään vastata. Hänen edessään oli avoinna kirje, jota hän nähtävästi äsken oli lukenut, ja se kai oli saanut hänet vaipumaan mietteisiin. Hän vavahti kuultuaan Pjotr Stepanovitšin odottamattoman huudahduksen ja peitti samassa hätäisesti jonkin kirjeen paperipainimella, joka sattumalta joutui hänen käsiinsä. Mutta se ei peittänyt koko kirjettä. Kirjeen nurkka ja melkein koko kirjekuori jäivät peittämättä.

— Minä tahallani huudahdin, että olisitte ennättänyt valmistautua, — kuiskasi Pjotr Stepanovitš, hätäisesti ja ihmeen naiivisti, harppasi pöydän luo ja loi silmänsä paperipainimen sekä kirjeen nurkkaan.

— Ja tietenkin ennätitte jo huomata, miten yritin peittää teiltä äsken saamani kirjeen tuon paperipainimen alle, — sanoi Nikolai Vsevolodovitš rauhallisesti liikahtamatta paikaltaan.

— Kirjeen? Jumala teidän ja kirjeenne kanssa, mitä se minua liikuttaa! — vieras huudahti, —; mutta pääasia on... — hän kuiskasi uudelleen katsahtaen ovea kohti, joka oli jo suljettu, ja nyökkäsi sinnepäin.

— Hänellä ei koskaan ole ollut tapana kuunnella salaa, — huomautti Nikolai Vsevolodovitš kylmästi.

— Samapa se, kuunnelkoon! — ehätti Pjotr Stepanovitš vastaamaan iloisesti koroittaen ääntään ja istahtaen nojatuoliin. — Minullahan ei ole mitään sitä vastaan, mutta kun kerran pistäydyin tänne varta vasten tavatakseni vain teitä, niin... No, ja viimeinkin sitten pääsin puheillenne! Mutta ennen kaikkea, miten on terveytenne laita? Kuten näkyy: hyvin, ja huomenna ehkä te jo ilmestytte, vai mitä?

— Ehkä.

— Päästäkää heidät jo uteliaisuudesta ja minut myös! — hän aloitti taas iloisen ja tyytyväisen näköisenä huitoen käsillään. — Jospa tietäisitte, mitä kaikkea minun oli heille löpöteltävä. Mutta teidän tiedätte jo. — Hän naurahti.

— En tiedä kaikkea. Kuulin vain äidiltäni, että te olitte ollut hyvin... eloisa.

— Se tahtoo sanoa, enhän minä oikeastaan mistään tarkemmin... — Pjotr Stepanovitš säikähti äkkiä, aivan kuin puolustautuen kamalaa hyökkäystä vastaan — tiedättekö, minun oli sotkettava juttuun Šatovin vaimokin, se on, ne juorupuheet, jotka Pariisissa olivat syntyneet suhteestanne, ja että sehän se muka oli selityksenä tuohon sunnuntaiseenkin... ettehän ole suuttunut?

— Olen täysin varma siitä, että olette yrittänyt parhaanne.

— Kas, sitäpä minä pelkäsin. Mutta muuten, mitä merkitsee tuo »yrittänyt parhaanne»? Sehän on syytös. Muuten, te olette suora, eniten pelkäsin tänne tullessani, että ette tahtoisi sitä olla.

— Enhän minä ole tahtonut millään tavalla olla suora, — sanoi Nikolai Vsevolodovitš hieman ärtyisästi, mutta hymähti samassa.

— En tarkoittanut sitä, te erehdytte, enhän minä sitä! — Pjotr Stepanovitš viittoi käsillään, ja sanat pyörähtelivät hänen suustaan taas aivan kuin helmet. Häntä nähtävästi ilahdutti isäntänsä ärtyneisyys. — En tahdo häiritä teitä nyt meidän asiallamme, eritoten nyt, kun olette tuossa tilassa. Tulin vain tuon sunnuntaisen vuoksi ja sitäkin kosketellakseni vain sen verran, kuin on välttämätöntä, sillä eihän nyt sillä tavalla saa... Olen tullut mitä vilpittömimmin selittääkseni, — se kun on tärkeätä

etupäässä minulle eikä teille, teidän itserakkautenne vuoksi olkoon tämä sanottu, mutta samalla se on myös totta. Olen tullut tänne ollakseni aina tästä lähtien vilpitön.

— Te ette siis aikaisemmin ole ollut vilpitön?

— Sen te itse hyvin tiedätte. Olen monta kertaa viekastellut... Te hymyilette, se ilahduttaa minua, sillä se antaa aihetta ryhtyä selityksiin. Minähän aivan tahallani koetin saada teidät hymyilemään sanoessani »viekastellut». Sanoin sen suututtaakseni teidät. Miten rohkeninkaan ajatella, että voin viekastella, ja vielä kaiken lisäksi, että tahdon heti ryhtyä selityksiin. Näettekö, näettekö, miten tulini heti vilpittömäksi! No, suvaitsetteko kuunnella?

Huolimatta siitä, että vieras ilmeisesti koetti edeltäkäsikin keksityillä hävyttömyyksillään ja tarkoituksellisella, tönkeällä naiivisuudellaan saada isännän pois suunniltaan, tämän ilme pysyi rauhallisena, jopa pilkallisenakin, ja vasta vähitellen ilmestyi kasvoihin jotakin levotonta uteliaisuutta.

— Kuulkaahan toki, — alkoi Pjotr Stepanovitš entistä vilkkaammin. — Tultuani tänne, se on yleensä tänne, tähän kaupunkiin, kymmenen päivää sitten, minä tietenkin päätin esittää määrättyä osaa. Parasta olisi tietenkin ollut ilman mitään erikoista osaa, vain näytellä omaa persoonaani sellaisenaan, eikä niin? Ei mikään ole ovelampaa kuin koettaa olla oma itsensä, sillä siihen ei usko kukaan. Täytyy tunnustaa, että päätin ottaa narrin osan, sillä sehän olisi ollut helpommin näyteltävissä kuin oman itsensä esittäminen. Mutta koska narri on äärimmäisyys, ja äärimmäisyys aina herättää uteliaisuutta, niin lopultakin päätin kuitenkin valita esitettäväkseni oman itseni. Mutta millainen on tämä »oma itseni»? Kultainen keskitie: ei tuhma eikä viisas, jokseenkin lahjaton ja kuin »kuusta tipahtanut», kuten tšekäläiset tervejärkiset sanovat, eikä niin?

— Niin, saattaahan se ehkä olla niinkin, — Nikolai Vsevolodovitš hymähti tuskin näkyvästi.

— Ahaa, te olette samaa mieltä — hauskaa kuulla. Tiesinhän jo etukäteen, että siten tekin ajattelette... Ei teidän tarvitse vähääkään olla levoton, en ole yhtään vihoissani enkä ole itseäni tässä valossa esittänyt saadakseni teidän ylistelyitäne: »Ei mutta, ette te olekaan lahjaton, ei mutta, teidän olette viisas mies...» Ahaa, taas te hymyilette?... Taas jouduin satimeen. Te ette olisikaan sanonut: »Olette viisas mies», mutta olkoon miten tahansa, oletan kuitenkin, että niin te olisitte voineet sanoa. *Passons*, kuten isäkulta sanoo, ja sulkumerkkien välissä, älkää suuttuko minun monisanaisuuteeni. Apropos, tässä on hyvä esimerkki siitä, miten aina puhun paljon, se on, käytän paljon sanoja ja hätäillessä en aina saa sanotuksi kaikkea

kuten tahtoisin. Mutta miksi käytän paljon sanoja, ja miksi en saa sanotuksi sitä, mitä tahtoisin? Sen vuoksi, etten osaa puhua. Ne, jotka osaavat puhua, ne puhuvat aina lyhyesti. Kas, siinäkin on todistus siitä, että olen lahjaton — eikö niin? Ja koska minulla on tämä lahjattomuuden lahja jo luonnostaan, niin miksi en voisi käyttää sitä myös tahallani hyväkseni. Ja minä käytänkin sitä. Tänne aikoessani tosin päätin ensin vaieta, mutta vaikenemiseen tarvitaan suurta taitoa, eihän se siis sovi lahjattomalle, ja sitäpaitsi vaikeneminen on joka tapauksessa hyvin vaarallista. Olenkin päättänyt senvuoksi, että kaikkein parasta on puhua, mutta on puhuttava vain kuten ainakin heikkolahjainen, se on paljon, paljon, paljon, hätäillä todisteluisaan ja loppujen lopuksi sotkeutua omiin todisteluihinsa niin, että kuuntelija ei pääse teistä hullua hurskaammaksi, vaan jättää teidät viitaten kädellään, ja viisaammin tekisi, jos hän vielä sylkäisisikin lähtiäisiksi. Siitä on se hyöty, että ensiksikin kuuntelija tulee vakuutetuksi vilpittömyydestäni, kyllästyy minuun eikä ymmärrä sanaakaan siitä, mitä sanon. Lyön siis kolme kärpystä samalla iskulla. Luuletteko, että minua kukaan enää tämän jälkeen epäilee syylliseksi salaisiin puuhiin? Jokainen pitäisi suorastaan henkilökohtaisena loukkauksena, jos joku uskaltaisi hänelle väittää minun hautovan salaisia aikeita. Ja sen lisäksi minä vielä saan heidät hyvälle tuulelle, — ja se on hyvin kallisarvoista. He suovat minulle kaiken anteeksi jo yksistään sen vuoksi, että tuo viisas, joka siellä julkaisi julistuksia, osoittautuikin tyhmemmäksi, kuin mitä he itse ovat, eikö niin? Hymyilystänne näen, että myönnätte minun olevan oikeassa.

Nikolai Vsevolodovitš ei muuten vähääkään hymyillyt, vaan kuunteli häntä päinvastoin koko ajan hieman kärsimättömänä, kulmat kurtussa. — Mitä? Te taisitte sanoa: »samantekevää»? — Pjotr Stepanovitš puhua rämisi yhä (Nikolai Vsevolodovitš ei ollut sanonut sanaakaan). — Tietenkin, uskokaa pois, en minä ollenkaan sen vuoksi... en tahtonut teitä tuttavallisuudellani saattaa häpeään. Mutta tiedättekö mitä? Te olette tänään hyvin riidanhaluinen. Kiiruhdin luoksenne iloisena ja sydän avoinna, ja te, te takerrutte jokaiseen sanaani. Uskokaa pois, tänään en aio ollenkaan puhua niistä arkaluontoisimmista asioista, kunniasanallani lupaan, ja jo ennakolta suostun kaikkiin ehtoihinne!

Nikolai Vsevolodovitš oli yhä vaiti.

— Mitä? Kuinka? Taisitte sanoa jotakin. Huomaan, että taas sanoin tyhmyyden. Ette ole aikaisemmin tarjonnut ehtoja ettekä tee sitä nytäkään. Uskon, uskonhan minä sen, olkaa huolehti. Tiedänhän hyvin itsekkin, ettei minulle kannata niitä esittääkään, eikö niin? Minä vastaan jo ennakolta puolestanne ja teen sen tietenkin sen vuoksi, että olen niin heikkolahjainen. Heikkolahjaisuutta kaikki. Te nauratte? Mitä? Kuinka?

— Eipä mitään! — sanoi Nikolai Vsevolodovitš viimein hymähtäen, — muistui vain mieleeni äsken, että käytin todellakin teistä kerran nimitystä heikkolahjainen, mutta te ette silloin ollut läsnä, teille on siis juoruttu siitä... Pyytäisin muuten teitä viimeinkin käymään käsiksi asiaan.

— Siinähan sitä jo ollaankin, sunnuntain johdostahan minä... — leperteli Pjotr Stepanovitš, — no kuka olin minä tuona sunnuntaina, mitä arvellette? Heikkolahjainen, hätiköivä keskinkertaisuus ja kuten ainakin heikkolahjainen ihminen otin väkivalloin puheenvuoron. Mutta se on jo suotu anteeksi, sillä olenhan minä — siitä jo on kaikkialla sovittu — kuten ainakin »kuusta tipahtanut», ja toisekseen, kerroinhan joka tapauksessa sievän tarinan, joka päästi teidät kaikki pälkähästä, eikö niin, eikö totta?

— Se on, te kerroitte kaiken sillä tavalla, että se herätti epäilystä, ja samalla tahdoitte osoittaa, että meillä oli salainen sopimus ja että me yhdessä pelasimme kieroja peliä, vaikka todellisuudessa ei mistään sellaisesta ollut kysymys, enkä minä pyytänyt teitä puhumaan puolestani.

— Aivan niin! Aivan niin! — huudahti Pjotr Stepanovitš riemastuneena. — Tahallanihan minä sen teinkin, että huomaisitte, missä »niksi» on. Teidän vuoksennehan oli koko tuo narrinpeli, jotta saisin teidät ansaan ja saattaisin teidät häpeään. Tahdoin nähdä, se oli pääsyy, missä määrin teitä peloittaa.

— Olisi huvittavaa tietää, minkä vuoksi te oikeastaan olette nyt noin avomielinen?

— Älkää toki suuttuko, älkää toki. Silmännehän suorastaan leimuavat. Vaikka eiväthän ne oikeastaan leimuakaan... Teitä huvittaisi tietää, miksi olen näin avomielinen? Juuri sen vuoksi tietysti, että nyt on kaikki muuttunut, entinen on kadonnut kuin tuhka tuuleen. Olen muuttanut käsitykseni teistä. Kaikki vanha on lopussa. En koskaan enää saata teitä häpeään sillä vanhalla tavalla. Nyt minulla on uusi tapa.

— Olette muuttanut siis taktiikkaa?

— Taktiikkaa en käytä. Voitte nyt tehdä, kuten itse haluatte. Jos tahdotte, niin *myöntäkää*, jos ette tahdo, niin *kieltäkää*. Siinä on minun uusi taktiikkani. Ja *meidän* asioistamme, niistä en hiisku sanaakaan ennenkuin vasta sitten, kun käskette. Te nauratte? Terveyksenne, nauranhan itsekin. Mutta puhukaamme vakavasti, vakavasti, vakavasti, vaikka tosin se, joka kiirehtii, sehän on heikkolahjainen, eikö totta? Mutta olkoon menneeksi, ollaan sitten heikkolahjaisia, mutta puhutaan kuitenkin vakavasti.

Hän puhui tosiaankin vakavissaan ja aivan toisin äänensävyin kuin aikaisemmin. Hän kävi huomattavasti levottomammaksikin, niin että Nikolai Vsevolodovitš katsahti jo häneen uteliaana.

— Sanoitte, että olette muuttanut käsityksenne minusta? — hän virkkoi.

— Muutin käsitykseni teistä sinä hetkenä, jolloin te veitte kätenne selkänne taakse Šatovin jälkeen... riittää jo, riittää, älkää kyselkö mitään, en sano enää mitään muuta.

Hän hyppäsi pystyyn, teki muutaman torjuvan liikkeen käsillään, mutta kun kysymyksiä ei kuulunut ja kun ei ollut syytä lähteä poiskaan, hän istuutui uudelleen nojatuoliin jonkin verran rauhallisempaan.

— Apropos, lainausmerkkien välissä, — hän aloitti taas rupattelunsa, — toiset täällä jo höpisevät, että te varmasti otatte hänet hengiltä, löivätpä siitä vetoakin, niin että Lembke jo aikoi panna poliisit. liikkeelle, mutta Julija Mihailovna kielsi jyrkästi... Riittää, riittää jo siitäkin, tahdoin vain ilmoittaa siitä teille. Apropos taaskin, Lebjadkinin minä sinä samana päivänä soudatin joen toiselle puolelle, senhän te jo tiedättekin. Saittehan kirjelippuni, jossa mainitsin heidän osoitteensa?

— Sain sen jo heti samana päivänä.

— Sitä en tehnyt sen vuoksi, että olen heikkolahjainen, sen tein aivan mielelläni, hyvästä sydämestäni. Vaikka se ehkä näyttäisikin teistä hieman lattealta, se on kuitenkin hyvästä sydämestä.

— Eihän se tee mitään, ehkä sen pitää sillä tavalla ollakin... — virkkoi Nikolai Vsevolodovitš mietteissään. — Mutta kirjelippuja te voisitte olla minulle lähettelemättä. Pyytäisin muistamaan sen.

— Enhän muutakaan voinut, ainoastaan yhdenhän minä.

— Liputin siis tietää?

— En voinut muutenkaan. Mutta Liputin ei uskalla, senhän te tiedätte itsekin. Apropos, pitäisi käydä *meikäläisiä* tervehtimässä, toisin sanoen heikäläisiä eikä meikäläisiä, sillä muutenhan te taas takerrutte siihen sanaan. Olkaa huolehti, ei nyt vielä, vaan joskus myöhemmin. Nyt sataa. Ilmoitan heille, kokoonnutaan sitten illalla. Ne odottelevat pesässään suu auki kuin naakanpojat, millaisia tuomisia olemme tuoneet. Tulista väkeä. Kirjat esille ja sitten väittelemään. Virginski — »yleisihminen», Liputin, fourieristi, omaa huomattavia poliisintaipumuksia. Tämä mies on, sanon sen, eräällä tavalla korvaamaton, mutta häntä on pidettävä lujilla, ja lopuksi se pitkäkorvainen, joka esittää oman systeeminsä. Ja tiedättekö mitä, he ovat

loukkaantuneita siitä, että en ole heistä tietävinäkään, heitän joskus kylmää vettä heidän niskaansa, hehe! Mutta siellä on sittenkin käväistävä.

— Te olette kai esittänyt siellä minut jonakuna johtohenkilönä? — virkahti Nikolai Vsevolodovitš mahdollisimman välinpitämättömästi. Pjotr Stepanovitš katsahti häneen nopeasti. — — Muuten, — hän jatkoi puhettansa, ikäänkuin ei olisi kuullut kysymystä ja yrittäen kokonaan päästä tähän vastaamasta, — minähän kävin pari kolme kertaa kunnianarvoisen Varvara Petrovnan luona, ja silloinkin minun oli pakko puhua paljon.

— Sen saattaa arvatakin.

— Ei älkää arvailko suotta, sanoin vain, että teistä ei missään tapauksessa tule murhaajaa ja muita samantapaisia imelyyksiä. Ja ajatelkaas, jo heti seuraavana päivänä hänen tiedossaan oli, että vein Marja Timofejevnan joen yli. Tekö hänelle sen kerroitte?

— En minä ainakaan.

— Tiesinhän, että ette te. Mutta kuka muu, paitsi te, olisi sen saattanut kertoa? Olisi hauskaa tietää.

— Liputin tietenkin.

— E-ei, Liputin se ei ole ollut, — sanoi Pjotr Stepanovitš tuskin kuuluvasti rypistäen kulmakarvojaan. — Minäpä tiedän kuka. Tämä olisi niin Šatovin tapaista... Muuten, roskaa kaikki tyynni, jättäkää koko juttu sikseen. Vaikka oikeastaanhan tämä olisi hyvin tärkeitä... Muuten odotin koko ajan, että teidän rouva äitinne yht'äkkiä kysyä tokaisee siitä pääasiasta... Niin, ja koko ajan hän on ollut kauhean synkkänä, mutta tänään tultuani tänne näin, että hänen kasvonsa aivan loistivat ilosta. Mitäs se tahtoo sanoa?

— Luultavasti sen vuoksi, että lupasin hänelle tänään kunniasanallani kosia Lizaveta Nikolajevnaa viiden päivän kuluessa tästä päivästä lukien, — Nikolai Vsevolodovitš sanoi samassa odottamattoman avomielisesti.

— Vai niin, sehän on totta, — Pjotr Stepanovitš puhua leperteli aivan kuin hieman hämillään. — Huhuillaan kihlauksesta, teidän tiedätte? Eikö liene tottakin. Mutta te olette oikeassa, kyllä hän tulee luoksenne, jos vain kutsutte, vaikkapa olisi jo menossa vihille toisen kanssa. Ettehän suutu, että minä näin...

— En, en ollenkaan.

— Huomaan, että tänään on vaikeata saada teitä suuttumaan, ja se peloittaa minua. Olen hyvin utelias näkemään, miten te huomenna ilmestytte. Teillä on varmaankin jo monta kepposta valmiina. Ettehän suutu, että minä näin...?

Nikolai Vsevolodovitš ei vastannut mitään, mikä sai Pjotr Stepanovitšin aivan vimmastumaan.

— Muuten, oikeinko te tosissanne puhuitte äidillenne Lizaveta Nikolajevnasta? — hän kysäisi.

Nikolai Vsevolodovitš katsahti häneen kylmän tarkkaavaisesti.

— Jaha, ymmärrän, vain rauhoittaaksenne häntä, no niin.

— Mutta jospa olisinkin tosissani? — kysäisi Nikolai Vsevolodovitš lujasti.

— No, mitäs sitten muuta kuin Jumala kanssanne, kuten tällaisissa tapauksissa on tapana sanoa. Eihän se häiritse asiaa (huomasitteko, en sanonut meidän asiaamme, te ette pidä sanasta meidän), ja minä, minä taas olen aina valmis palvelukseenne, tiedättehän sen.

— Niinkö arvelette?

— Minä en arvele mitään, en yhtään mitään, — kiiruhti Pjotr Stepanovitš nauraen vastaamaan. — Tiesinhän muutenkin, että te olette jo ennakolta kaikki omat asianne ajatellut perin pohjin, teillä on kaikki jo harkittua. Tahdoin vain sanoa, että olen aivan tosissani, olen tosiaankin aina valmis palvelukseenne joka paikassa sekä joka tapauksessa, olkoon tapaus millainen tahansa, ymmärrättehän tämän?

Nikolai Vsevolodovitš haukotteli tuskin huomattavasti.

— Olette jo väsynyt minuun-, — Pjotr Stepanovitš hypähti samassa pystyyn siepaten käteensä uuden uutukaisen pyöreän hattunsa. Hän oli tekevinään lähtöä, mutta ei sittenkään lähtenyt, vaan puhui herkeämättä seisoaltaan, välisti kävelikin huoneessa ja innostuessaan napautteli hattuaan polviinsa.

— Aioin saada teidät vielä hyvälle tuulelle kertomalla jotakin Lembken herrasväestä, — hän huudahti - iloisesti.

— Ei nyt, myöhemmin sitten. Miten muuten on Julija Mihailovnan terveyden laita?

— Pitääpä teillä jokaisella olla tuo suurmaailman tapa tiedustella toisen terveyttä, vaikka hänen terveytensä huvittaa teitä yhtä vähän kuin harmaan kissan terveys. Mutta siitä huolimatta te sitä kysytte. Se on kaunista. Hän on terve ja kunnioittaa teitä aivan taikauskaisesti, taikauskaisesti odottaa teiltä hyvin paljon. Sunnuntaisesta

tapauksesta ei hiiskahdakaan, onpa vakuuttunut siitäkin, että te jo pelkällä ilmestymisellänne voitatte kaikkien sydämet puolelleen. Kunniasanallani, hän kuvittelee kykenevänsä suorastaan mihin tahansa. Muuten, te olette nyt arvoituksellinen, romanttinen henkilö, enemmän kuin koskaan ennen, — asema on lupaava. Teitä odotetaan kärsimättömästi. Kun lähdin, oltiin jo kovin kiihkeitä, mutta nyt on jo kahta kiihkeämpää. Muuten, vielä kerran kiitoksia kirjeestä. Kaikki pelkäävät kreivi K:ta. Tiedättekö mitä, ne pitävät teitä urkkijana? Minä myöntelen, ettehän suutu.

— Ei tee mitään.

— Ei mikään. Myöhemmin se olisi suorastaan välttämätöntä. Niillä on täällä omat tapansa. Minä tietenkäin vain kannustan heitä. Julija Mihailovna on aina kaiken etunenässä. Gaganov myös... Te nauratte? Minullahan on oma taktiikkani. Valehtelen minkä kerkiän, mutta äkkiä sanonkin taas viisaan sanan juuri silloin, kun sitä eniten odotetaan. Silloin ne ympäröivät minut, mutta minäpä alan uudelleen valehdella. Minun suhteeni jo ollaan täysin selvillä: »lahjakas mies». sanovat, »mutta on kuin olisi kuusta tipahtanut». Lembke kehoittaa minua pyrkimään taas virkauralle, että pääsisin ihmisten kirjoihin. Tiedättekö, kohtelen häntä hyvin ylimielisesti, suorastaan häpäisen hänet, eikä hän voi muuta kuin katsoa muljotella minuun. Ja Julija Mihailovna vielä yllyttää. Muuten, Gaganov on teille hyvin vihoissaan. Eilen hän puhui minulle Duhovissa teistä paljon paha. Ja minä ilmaisin silloin tietenkäin hänelle heti koko totuuden, toisin sanoen en nyt tietenkään koko totuutta. Viivysin hänen vieraanaan Duhovissa koko päivän. Suurenmoinen maatila, ei ole hullumpi talo.

— Onko hän nyt sitten parhaillaan Duhovissa? kysäisi äkkiä kuin havahtuen Nikolai Vsevolodovitš melkein pystyyn hypähtäen ja siirtyen hyvän joukon eteenpäin.

— Ei, hän ei ole siellä. Tulimme hänen kanssaan yhdessä tänä aamuna kaupunkiin, — vastasi Pjotr Stepanovitš, aivan kuin ei ollenkaan olisi huomannut Nikolai Vsevolodovitšin yht'äkkistä mielenlevottomuutta. — Mitäs tämä on, taisin pudottaa kirjan, — hän kumartui nostamaan lattialta pudottamansa korukantisen kuvitetun niteen. — Balzac'in naisia, kuvitettu, — hän avasi kirjan, — en ole lukenut. Lembke kirjoittaa myös romaaneja.

— Todellako? — kysyi Nikolai Vsevolodovitš aivan kuin asia olisi todella häntä huvittanut.

— Venäjän kielellä ja aivan salaa tietenkäin. Julija Mihailovna tietää siitä ja antaa sen tapahtua. Tuolla yömyssyllä on sentään hienostuneet tavat Se on kehityksen tulos, kaikki tuo. Miten muotokaunista ja hillittyä! Kunpa me osaisimme jotakin tuontapaista.

— Te keuhutte hallintojärjestelmää?

— Miksi en sitä tekisi? — Ainoata, mikä meillä Venäjällä on luonnollista ja jo saavutettua...— en rupea en en, — hän huudahti äkkiä, — en minä siitä aikonut, siitä arkaluontoisesta ei sanaakaan. Muuten, hyvästi, tehän olette aivan vihreä kasvoiltanne.

— Olen vilustunut.

— Se on luultavaa, pankapa maata. Muuten täällä on eräitä itsensäsilpoja, huvittavaa väkeä... Mutta siitä myöhemmin... Muuten, vielä eräs pikku juttu. Piirikunnassamme majailee- jalkaväkirykmentti. Perjantai-iltana me olimme B:ssä juomassa upseerien parissa. Meillähän on niiden joukossa kolme ystävää, *vous comprenez?* Keskusteltiin ateismista, ja Jumala pantiin tiettenkin viralta. Vinkuivat suorastaan ilosta. Muuten Šatov väittää, että jos Venäjällä ryhdytään kapinaan, niin välttämättä on aloitettava ateismista. Ehkäpä on tottakin. Muudan jo harmaahapsinen puolisivistynyt kapteeni istui, istui ja tuumiskeli ääneti, ei puhunut sanaakaan, kunnes yht'äkkiä nousi, pysähtyi keskelle huonetta ja samassa sanoa pamahdutti ääneen, mutta samalla kuin noin vain itsekseen puhellen: »Jos ei Jumalaa kerran ole, niin mikäs kapteenikaan minä sitten enää olen?» Otti lakkinsa, viittasi kädellään ja lähti pois.

— Koko selvästi lausuttu ajatus, — Nikolai Vsevolodovitš haukotteli jo kolmannen kerran.

— Todellako? Minä en ymmärtänyt ja ajattelin kysyä sitä teiltä. Mitä muuta tarvittaisiin: Špigulinien tehdas on hyvin mielenkiintoinen laitos, kuten tiedätte, siellä on viisisataa työmiestä, se on koleran pesäpaikka, sitä ei ole puhdistettu viiteentoista vuoteen, ja työmiesten palkoista pimitetään aina osa, mutta omistajat ovat miljoonamiehiä. Saatte uskoa, että joillakuilla työmiehillä on jo Internationalestakin jokin käsitys. Miksi te hymähditte? Saattepa nähdä, antakaa minulle vain aikaa, vaikka kuinka vähän olen jo kerran pyytänyt teiltä armon aikaa ja pyydän vieläkin, ja silloin... muuten, suokaa anteeksi, en minä enää, en, enhän minä siitä, älkää nyt irvistelkö. Muuten, hyvästi! Mutta olenpas minäkin hyvä, — samassa hän jo taas kääntyi poliitiestä takaisin, — unohdin aivan pääasian. Äsken ilmoitettiin minulle, että matka-arkkumme on saapunut Pietarista.

— Mitä tarkoitatte? — Nikolai Vsevolodovitš katsahti häneen aivan ymmällä.

— Tahdon sanoa, että teidän matka-arkkunne, teidän tavaranne, frakkinne, housunne ja liinavaatteenne ovat saapuneet. Eikö totta?

— Niin jotakin sentapaista kai minulle kerrottiin.

— Voi, mutta saisinkos ne heti!...

— Pyytäkää Alekseilta.

— No, olkoon menneeksi, huomenna. Huomennako? Mutta siellähän on minun takkini, frakkini ja kolme paria housuja teidän tavaroidenne joukossa. Nehän tilattiin Charmeur'ilta teidän suosituksenne avulla, muistattehan?

— Kuulin, että te täällä näyttelette keikaria, — Nikolai Vsevolodovitš naurahti. — Onko totta, että aiotte ottaa ratsastustuntejakin?

Pjotr Stepanovitšin suu vääntyi omituisen pinnistettyyn hymyyn.

— Tiedättekö, — hän jatkoi puhetta äkkiä merkillisen hätäisesti, vavahtelevalla äänellä ja katkonaisesti, — tiedättekö mitä, Nikolai Vsevolodovitš, me emme mene enää persoonallisuuksiin, eikö sovita siitä kerta kaikkiaan? Teillä on tietenkin oikeus halveksia minua kuinka paljon tahansa, jos se teitä huvittaa, mutta parempi olisi, jos ainakin vielä jonkin aikaa voisitte olla persoonallisuuksiin kajoamatta. Eikö niin?

— Hyvä on, en tee sitä enää, — sanoi Nikolai Vsevolodovitš. Pjotr Stepanovitš naurahti, napahdutti hattuaan polveensa, muutti ruumiinpainoaan jalalta toiselle ja oli taas kuten ennenkin.

— Minuahan pitävät jotkut täällä suorastaan teidän kilpailijanne, me olemme muka Lizaveta Nikolajevnan kilpakosijoita, onhan minun toki huolehdittava ulkomuodostani! — hän naurahti — Kuka teille oikeastaan juoruaa? Hm. Kello on täsmälleen kahdeksan, lähden matkaan. Lupasin käydä Varvara Petrovnan luona, mutta on nyt kai jätettävä tällä kertaa. Ei, mutta teidänhän täytyy käydä maata, olette sitten huomenna reippaampi. Ulkona sataa ja on pimeätä, minua muuten odottaa ajuri, sillä öisin on täällä kaduilla rauhatonta... Ja miten oivallinen sattuma: täällä kaupungissamme hiiviskelee parhaillaan muudan Fedjka, Siperiasta karannut pakkotyövanki, ajatelkaahan, minun entinen maaorjani, jonka isäkultani noin viisitoista vuotta sitten luovutti sotamieheksi ja sai hänestä maksun. Hyvin merkillinen olento.

— Te... oletteko puhunut hänen kanssaan? — virkkoi Nikolai Vsevolodovitš iskien häneen silmänsä.

— Olen. Ei hän minua pelkää. Tämä olento suostuu mihin tahansa, mihin tahansa — rahasta tietenkin, mutta on hänellä vakaumuksiakin, omalaatuisia tietenkin. Niin, ja sitten vielä: jos oikein tosissanne ajattelette sitä, mitä äsken mainitsitte Lizaveta

Nikolajevnan suhteen, niin sanon vielä kerran, että minäkin olen olento, joka suostuu mihin tahansa, minua voi käyttää kaikenluontoisiin tehtäviin, mihin vain, ja olen aina valmis palvelukseenne... Mitä, tartuttuko keppiin? Voi, mitä minä, ettehän te keppiä; Ajatelkaapa, minusta näytti aivan kuin te olisitte hamuillut keppiä?

Nikolai Vsevolodovitš ei hamuillut eikä puhunut mitään, mutta totta oli, että hän oli noussut seisoalleen kasvoissa hyvin omituinen ilme.

— Jos tahdotte saada jotakin aikaan myös herra Gaganovin suhteen, — sanoa pölähdytti Pjotr Stepanovitš äkkiä ja suorastaan jo osoittaen päällään paperipaininta, — niin on aivan selvää, että voin kaiken järjestää, ja olenpa melkein varma, että te ette halveksikaan apuani.

Samassa hän jo lähti odottamatta vastausta, mutta pisti vieläkin kerran päänsä ovenraosta ja virkkoi:

— Sen vuoksihan minä vain, — hän huudahti puhuen hyvin nopeasti, — että eihän esimerkiksi Šatoviallakaan ollut oikeutta tuona sunnuntaina panna henkeänsä alttiiksi, silloin kun hän lähestyi teitä, eikö niin? Toivoisin, että muistaisitte sen!

Sitten hän vastausta kuulematta katosi.

IV.

Ehkä hän lähtiessään luuli Nikolai Vsevolodovitšin yksin jäätyään alkavan puida nyrkkiään seinään, ja sitä hän varmasti olisi ollut hyvin halukas näkemään, jos se hänelle vain suinkin olisi ollut mahdollista. Mutta jos hän näin luuli, niin hän pettyi suuresti. Nikolai Vsevolodovitš oli aivan rauhallinen. Parisen minuuttia hän seiso pöydän luona aivan liikkumatta, nähtävästi syvissä mietteissä, mutta kohta sen jälkeen hänen huulilleen ilmestyi kylmän välinpitämätön hymy. Hitaasti hän istuutui sohvaan, entiselle paikalleen nurkkaan, sulki silmänsä ja näytti vaipuvan aivan kuin uneen. Kirjeen nurkka pisti yhä vielä esiin paperipainimen alta, mutta hän ei vain liikahtanut sitä korjatakse.

Pian hän oli kokonaan mietiskelyyn vajonnut. Varvara Petrovna, joka viime päivinä ei ollut saanut huoliltaan rauhaa, oli turhaan odoteltuaan Pjotr Stepanovitšia, rohjennut itse lähteä tapaamaan Nicolas'ta, vaikka tiesikin tulevansa sopimattomaan aikaan. Hänestä oli tuntunut koko ajan, että lopulta Nicolas kuitenkin sanoo hänelle jotakin ratkaisevaa. Hiljaa kuten äskenkin hän naputti ovea, ja kun vastausta ei kuulunut, hän aukaisi sen. Nähdessään Nicolas'n istuvan kammottavan liikkumattomana hän lähestyi sohva varovasti, hänen sydämensä sykki kiivaasti. Hän ei voinut käsittää, miten tämä oli saattanut niin pian nukahtaa istualleen ja miten hän oli noin

liikkumaton, niin että hengitystäkään ei saattanut huomata. Kasvot olivat synkän kalpeat, liikkumattomat, aivan kuin jähmettyneet; kulmakarvat olivat hieman koholla ja yhteenpuristetut. Sanalla sanoen, hän muistutti elotonta vahakuvaa. Melkein kolme minuuttia hän seisoj poikansa edessä uskaltamatta itsekään hengittää, ja äkkiä hänet valtasi kauhu. Hän lähti varpaisillaan huoneesta, pysähtyi vielä kerran ovella, teki ristinmerkin poikansa puoleen ja lähti pois häntä herättämättä, uusi raskas tunne rinnassaan ja mielessä uudet murheet.

Nikolai Vsevolodovitš nukkui kauan, ainakin tunnin, jollei enemmänkin, ja yhä samassa jäykistyneessä asennossa. Ei ainoakaan hänen kasvojensa lihaksista värähtänyt, ei voinut havaita pienintäkään liikettä koko ruumiissa. Kulmakarvat olivat koko ajan samalla tapaa kurtussa. Jos Varvara Petrovna olisi vielä toiset kolme minuuttia häntä tällaisena katsellut, hän ei olisi kestänyt sitä painostavaa tunnetta, jonka tämä letarginen liikkumattomuus olisi hänessä synnyttänyt, eikä varmastikaan olisi voinut olla häntä herättämättä. Mutta äkkiä Nikolai Vsevolodovitš aivan itsestään avasi silmänsä ja istui näin yhä vielä liikahtamatta kymmenisen minuuttia, aivan kuin itsepintaisen uteliaana tarkastellen jotakin hänen huomiotansa kiinnittävää esinettä huoneen nurkassa, vaikka siellä ei ollutkaan mitään uutta eikä erikoista.

Viimein kajahti hiljainen, mutta täyteläinen seinäkellon lyönti. Se löi kerran. Jonkin verran levottomana hän kääntyi katsomaan kellon taulua, mutta melkein samana hetkenä avautui huoneen takaovi, joka vei käytävään, ja kamaripalvelija, Aleksei Jegorovitš, tuli huoneeseen. Toisessa kädessään hän kantoi lämpimännäköistä päällystakkia, kaulaliinaa ja hattua, toisessa hopeista lautasta, jolla oli kirjelijppunen.

— Puoli kymmenen, — hän ilmoitti hiljaisella äänellä, ja asetettuaan tuomansa vaatteet tuolin nurkalle hän toi herralleen tarjottimella pienen kirjelijpun, joka ei edes ollut lakalla suljettu, — siinä oli pari riviä lyijykynäkirjoitusta. Silmäiltyään nämä rivit Nikolai Vsevolodovitš otti itse myös pöydältä lyijykynän, töhersä kirjelijpun loppuun pari sanaa sekä laski sen takaisin tarjottimelle.

— Se on vietävä perille, heti kun olen poistunut, ja sitten pukeutumaan, — hän sanoi nousten sohvalta.

Hänen yllään oli ohut samettitakki. Huomattuaan tämän hän mietti hetkisen ja käski sitten tuoda toisen, verkatakin, jota hänen oli tapana käyttää juhlallisilla iltavierailuilla. Viimein, jo täysin pukeutuneena, hattu päässä, hän lukitsi oven, josta Varvara Petrovna äsken oli tullut, ja vedettyään esiin paperipainimen alta sinne piilottamansa kirjeen hän lähti ääneti käytävään Aleksei Jegorovitšin saattamana. Käytävästä he tulivat kapeille kivisille takaporteille, joista pääsi ulkoportaille, ja sieltä suoraan puistoon. Ulkoeteisen nurkkaan oli varattu pikku lyhty ja iso sateensuoja.

— Harvinaisen sateen johdosta täkäläisillä kaduilla on hirvittävän paljon lokaa, — ilmoitti Aleksei Jegorovitš aivan kuin olisi vielä viimeisen kerran varovasti yrittänyt saada herraansa luopumaan ulosmenosta. Mutta hänen herransa repäisi sateensuojan auki ja yhä ääneti lähti kosteaan ja vetiseen puistoon, joka oli pimeä kuin kellari. Tuuli suhisi ja taivutteli puolipaljaita puiden latvoja, kapeat hiekkakäytävät olivat vetiset ja liukkaat. Aleksei Jegorovitš kulki pari, kolme askelta edellä valaisten tietä lyhdyllä. Hän oli ilman hattua ja frakkisillaan, aivan sellaisenaan kuin sisältä oli lähtenyt.

— Eihän meitä huomata? — kysäisi Nikolai Vsevolodovitš äkkiä.

— Ikkunoista ei tänne näy, ja sitäpaitsi kaikki on jo ennakolta otettu huomioon, — vanhus vastasi hiljaa ja tasaisesti.

— Nukkuuko äitikulta?

— Kuten hänellä viime päivinä on ollut tapana, hän lähti täsmälleen yhdeksältä omalle puolelleen. Hänen on mahdotonta saada mitään tietää. Milloin saan odottaa teitä palaavaksi? — hän lisäsi rohjeten vihdoin kysäistä jotakin.

— Kello yhdeltä, puoli kahdelta, ei ainakaan kahta myöhemmin.

— Kuten käskette.

Kuljettuaan mutkikasta tietä poikki puiston, tietä, jota he molemmat osasivat kulkea vaikka ummessa silmin, he tulivat puiston kiviaidan kohdalle ja pysähtyivät aivan aidan nurkkauksessa olevalle pikkuportille, joka vei ahtaalle ja syrjäiselle poikkikadulle. Tämä portti oli tavallisesti lukittu, mutta tällä kertaa sen avain ilmaantui Aleksei Jegorovitšin käteen.

— Eihän portti vain narise? — tiedusteli Nikolai Vsevolodovitš taas.

Mutta Aleksei Jegorovitš ilmoitti, että hän jo eilen oli sen voidellut, »samoin kuin tänäänkin». Aleksei Jegorovitš oli jo ennättänyt kastua läpimäräksi. Avattuaan portin hän ojensi sen avaimen Nikolai Vsevolodovitšille.

— Jos olette suvainnut lähteä pitkälle matkalle, niin rohkenen täten ilmoittaa, koska en ole aivan varma täkäläisistä ihmisistä, että on erittäin vaarallista liikkua näillä syrjäkaduilla, ja peloittavinta on siellä joen takana, — hän ei malttanut olla huomauttamatta. Hän oli talon vanha palvelija, oli ollut Nikolai Vsevolodovitšin hoitaja jo tämän lapsuudessa, oli kantanut häntä poikasena sylissään. Hän oli ankara ja vakavamielinen mies, joka mielellään sekä kuunteli että luki jumalansanaa.

— Älä ole huolissasi, Aleksei Jegorytš.

— Jumala teitä suojelkoon, hyvä herra, mutta vain siinä tapauksessa, että teillä on hyviä aikeita.

— Kuinka sanoitkaan? — Nikolai Vsevolodovitš pysähtyi, vaikka oli jo ennättänyt kadun käytävälle.

Aleksei Jegorovitš toisti lujalla äänellä toivotuksensa. Ei koskaan aikaisemmin hän ollut uskaltanut ilmausua ajatuksiansa tässä muodossa herransa läsnäollessa.

Nikolai Vsevolodovitš sulki portin, pani avaimen taskuunsa ja lähti katua pitkin vajoten joka askelella miltei viisi tuumaa lokaan. Lopulta hän tuli poikkikadulta toisen, pitkän ja aution kadun jalkakäytävälle. Hän tunsu kaupungin kuin viisi sormeansa; mutta Jumalanilmestyksenkatu oli yhä vielä kaukana. Kello oli jo yli kymmenen, kunnes hän lopulta pysähtyi Filippovin ison ja pimeän talon lukitun portin eteen! Alimmainen kerros, — nyt, kun Lebjadkinut olivat muuttaneet pois, — oli aivan tyhjä, ikkunat oli lyöty laudoilla kiinni, mutta seuraavasta kerroksesta, Šatovin asunnosta, pilkotti tuli. Koska kelloa ei ollut, hän alkoi lyödä nyrkillään porttiin. Tuuletusruutu avautui, ja Šatov katsahti kadulle. Oli pilkkoisen pimeätä eikä ollut helppoa nähdä, Šatov tarkasteli kauan, ainakin minuutin verran pimeyttä.

— Tekö siellä olette? — hän kysäisi viimein.

— Minä, — vastasi kutsumaton vieras.

Šatov paiskasi ikkunan kiinni, lähti alas ja aukaisi portin. Nikolai Vsevolodovitš harppasi korkean kynnyksen yli ja sanaakaan sanomatta kulki hänen ohitsensa suoraan Kirillovin sivurakennukselle.

V.

Täällä olivat ovet auki, vieläpä selko selällään. Eteinen ja kaksi etumaista huonetta olivat pimeitä, mutta viimeisestä, jossa Kirillov asusti ja joi teetään, loisti valo, mutta hän ei mennyt sisälle, vaan pysähtyi kynnykselle. Pöydällä oli teetä. Keskellä huonetta seiso i vanha vaimo, nähtävästi isäntäväen sukulainen, jolla oli sileästi suitut hiukset ja joka oli pelkällä hameellaan, kengät pistetty paljaisiin jalkoihin ja jäniksennahkaturkit yllä. Sylissään hän piteli puolitoistavuotista lasta, joka oli paitasillaan, jalat paljaina, posket punoittavina, vaaleat hiukset pörrössä kuten lapsella on äsken kehdesta temmattuna. Lapsi oli nähtävästi juuri itkenyt, sillä silmien alle poskille vierähtäneet kyynelkarpat eivät olleet vielä ehtineet edes kuivua. Mutta tänä hetkenä lapsi parhaillaan kurkotteli käsiään eteenpäin, löi yhteen kämmeniään ja nauroi, minkä jaksoi, kuten pikkulapsilla on tapana nauraa, niin että ääni tuon tuostakin katkeili. Kirillov huvitti lasta lyömällä punaista kumipalloa sen edessä

lattiaan. Pallo ponnahti kattoon asti, putosi taas maahan, lapsi huusi: »Pauo, pauo!» Kirillov vei »pauon» lapselle, joka yritti itse heittää sen kömpelöillä pikku kätösillään, ja Kirillov juoksi taas sen nostamaan. Lopulta »pauo» katosi kaapin alle. »Pauo, pauo», lapsi huusi. Kirillov ryömi lattialla ja ojentautui yrittäen kädellään saada »pauon» kaapin alta. Nikolai Vsevolodovitš tuli huoneeseen. Mutta huomattuaan hänet lapsi puristautui eukkoon ja pillahti äänekkääseen lapsenitkuun. Eukko vei sen samassa pois.

— Stavrogin? — Kirillov sanoi nousten pallo kädessä lattialta vähääkään hämmästyttä odottamatonta vierasta, — tahdotteko teetä?

Hän ojentautui aivan suoraksi.

— Ei tuo pahaakaan tekisi, jos se vain on lämmintä, — sanoi Nikolai Vsevolodovitš. — Olen likomärkä.

— Lämmintä, oikein kuumaa, — Kirillov vakuutteli mielissään, — istukaa; olette loassa, ei mitään, lattian minä sitten märällä rätillä.

Nikolai Vsevolodovitš istuutui ja joi melkein yhdellä siemauksella häntä varten kaadetun kupillisen teetä.

— Vieläkö? — kysäisi Kirillov.

— Kiitoksia, ei.

Kirillov, joka oli koko ajan seisonut, kävi myös istumaan ja kysäisi:

— Miksi tulitte?

— Minulla on asiaa. Kas tässä, lukekaa tämä kirje, se on Gaganovilta. Muistattehan, puhuin teille hänestä Pietarissa.

Kirillov otti kirjeen, luki sen, pani pöydälle ja odotti.

— Tämän Gaganovin minä, — alkoi Nikolai Vsevolodovitš selittää, — kuten tiedätte, tapasin ensi kerran eläessäni noin kuukausi sitten Pietarissa. Pari, kolme kertaa me tapasimme toisemme yhteisissä kutsuissa. Esittelemättä itseään ja antautumatta kanssani puheisiin hän kuitenkin osasi aina kohdella minua röyhkeästi. Kerroinhan jo silloin siitä teille. Mutta kas, tästä te ette tiedä. Kun hän silloin lähti Pietarista ennen minua, hän aivan odottamatta lähetti minulle kirjeen, vaikkakaan sitä ei juuri sovi verrata tähän, mutta kuitenkin sekin oli mitä suurimmassa määrin sopimaton ja omituinen jo senkin vuoksi, että siitä ei käynyt selville syytä, minkä vuoksi se oli kirjoitettu. Vastasin hänelle samalla kertaa myös kirjeellisesti ja mainitsin aivan

peittelemättä, että varmaankin hän kantoi kaunaa minua kohtaan isänsä vuoksi, tuon noin neljä vuotta sitten tapahtuneen klubijutun johdosta, ja että minä puolestani olin valmis esittämään kaikki mahdolliset anteeksipyynnöt, koska oli otettava huomioon, että tekoni ei ollut harkittu, vaan että se johtui sairaudesta. Pyysin häntä harkitsemaan anteeksipyyntöäni. Hän ei vastannut minulle sanaakaan ja matkusti pois. Mutta nyt hän on täällä ja on aivan raivoissaan. Minulle on kerrottu, mitä hän julkisesti on suvainnut sanoa minusta. Hän on tehnyt mitä loukkaavimpia ja ihmeellisimpiä syytöksiä. Viimeksi tänään sain tämän kirjeen, jollaista varmastikaan ei kukaan muu koskaan ennen ole saanut. Siinä on haukkumasanoja ja sanontatapoja sellaisia kuin »teidän lyöty turpanne». Tulin tänne ja toivon, että te ette kieltäydy tulemastani sekundantiksi.

— Sanoitte: kirjettä sellaista ei kukaan ole saanut. Raivoissaan voi tehdä. On kirjoitettu useammankin kerran. Puškin on kirjoittanut. Hyvä, tulen. Sanokaa miten?

Nikolai Vsevolodovitš sanoi tahtovansa jo huomenna välttämättä uudistaa anteeksipyyntönsä ja lupasi kirjoittaa vielä toisenkin anteeksipyyntökirjeen, mutta kuitenkin ehdolla, että Gaganov myös puolestaan lupaisi olla kirjoittamatta enää hänelle kirjeitä. Sitä kirjettä, jonka hän jo on saanut, ei oteta ollenkaan lukuun.

— Myönnytte liikaa, ei suostu, — Kirillov sanoi.

— Ennen kaikkea tulen tänne kysyäkseni, suostutteko esittämään siellä nämä ehtoni?

Esitän. Asia on teidän, mutta hän ei suostu.

— Tiedän, että ei suostu.

— Hän tahtoo tapella. Sanokaa, miten tapella.

— Siinäpä se onkin, tahtoisin omasta puolestani tehdä jo huomenna lopun koko jutusta. Noin kello kymmeneltä menette hänen luoksensa. Hän ottaa teidät vastaan eikä suostu, vaan tutustuttaa teidät omaan sekundanttiinsa, — sanokaamme kello yhdeltätoista. Te sovitte sitten kaikesta tämän kanssa, ja noin kello yhdeltä tai kahdelta kokoonnumme kaikki sovitulle paikalle. Olkaa hyvä, koettakaa saada asia täten sujumaan. Aseina käytämme tietenkin pistoleja, ja pyydän aivan erikoisesti teitä järjestämään niin, että määrätään kymmenen askelen välimatka, ja sitten kumpainenkin meistä asettuu kymmenen askelen päähän rajaviivasta. Kun merkki on annettu, me kohtaamme toisemme. Kummankin on välttämättä tultava omalle rajaviivalleen asti, mutta kumpainenkin saa laukaista aikaisemminkin, astuessaan. Luulenpa, että siinä on kaikki.

— Kymmenen askelen välimatka on liian lyhyt, — huomautti Kirillov.

— Olkoon menneeksi, kaksitoista, mutta ei ainakaan enemmän, ymmärrättehän, että hän tahtoo tapella oikein tosissaan. Osaatteko ladata pistolin?

— Osaan. Minulla on pistoleja. Vannon, että te ette ole niillä ampunut. Hänen sekundanttinsa takaa sen myös omistaan. Sitten lyömme arpaa, »joko me tai hän».

— Erinomaista.

— Tahdotteko tarkastaa pistolit?

— Ehkä.

Kirillov kyykistyi nurkkaan matkalaukkunsa luo, jota vielä ei oltu purettu, siitä oli otettu esille matkatavaroita vain sikäli, kuin niitä oli tarvittu. Aivan sen pohjalta hän veti esiin palmupuisen laatikon, joka oli sisustettu punaisella sametilla, ja otti siitä esille pari hienon hienoa ja kallista pistolia.

— Kaikkea on: ruutia, kuulia, patruunoita. Minulla on vielä revolverikin, odottakaapa.

Hän alkoi taas penkoa matkalaukkuaan ja veti sieltä esiin kuusipiippuisen amerikkalaisen revolverin.

— Teillähän on aseita kuinka paljon tahansa, ja lisäksi vielä kalliita.

— Hyvin on. Paljon.

Köyhä, melkein rutiköyhä Kirillov, joka muuten itse ei edes huomannut köyhyyttään, näytteli nähtävästi hyvin ylpeänä kallista asevarastoansa, jonka hankkiminen varmasti oli häneltä kysynyt suuria uhrauksia.

— Yhäkö te haudotte samoja mietteitä? — Stavrogin kysäisi varovasti hetken vaiti oltuaan.

— Samoja, — vastasi Kirillov lyhyesti. Hän ymmärsi jo äänenpainosta, mistä oli kysymys, ja alkoi korjata talteen aseitaan.

— Milloinka sitten? — kysyi Nikolai Vsevolodovitš vielä varovaisemmin pienen vaitiolon jälkeen.

Sillä välin Kirillov oli piilottanut matkalaukkuaan molemmat aselaatikot ja istahtanut entiselle paikalleen.

— Eihän se minusta, tiedättehän. Annetaan määräys, — hän mutisi aivan kuin kiusaantuneena, mutta samalla näytti siltä, kuin hän siitä huolimatta olisi ollut valmis vastaamaan kaikkiin seuraavankin kysymyksiin. Hän katseli Stavroginia herkeämättä

mustilla, himmeillä silmillään, joissa oli rauhallinen ja samalla lempeä, jopa ystävällinenkin ilme.

— Ymmärrän hyvin, että ihminen voi ampua itsensä, — aloitti Nikolai Vsevolodovitš keskustelun pitkän, ainakin kolme minuuttia kestäneen vaitiolon jälkeen. — Olen itsekkin ajatellut joskus sellaista. Siinä on todellakin jotakin uutta ja kiehtovaa. Jos tekisi esimerkiksi jonkin konnantyön tai... niin, pääasia olisi, että teko olisi häpeällinen, hyvin alhainen, mutta samalla huvittava... niin että se säilyisi ihmisten muistissa tuhat vuotta ja että sitä muisteltaessa syljeskeltäisiin tuhat vuotta, sekä jos siinä samassa tulisikin ajatelleeksi: »Vain laukaus ohimoon eikä tuota kaikkea ole olemassa.» Mitä se minua enää sen jälkeen liikuttaisi, vaikkapa ihmiset syljeskelsivät, eikö totta?

— Sanotte, että on uutta? — sanoi Kirillov hetken mietittyään.

— En... en minä sitäkään... mutta kun kerran ajattelin tätä, niin tunsin aivan kuin ajattelevani uudella tavalla.

— Tunsitte ajattelevanne? — toisti Kirillov, — hyvin sanottu. On paljon ajatuksia, jotka aina ja jotka taas yht'äkkiä tuntuvat uusilta. Se on totta. Näen nyt paljon, kuten näkisin ensi kerran.

— Olettakaamme, että olette asunut kuussa, — keskeytti Stavrogin hänet kuuntelematta häntä ja kehitellen edelleen omaa ajatustaan, — ja siellä te, olettakaamme niin, olette tehnyt kaikki ne ilkeydet... Tiedätte aivan varmaan nyt täällä, että siellä teille nauretaan ja syljeskellään teidän nimeänne mainittaessa tuhat vuotta, niin että koko kuu särisee. Mutta nyt te olette maan päällä ja katsotte täältä käsin kuuta. Liikuttaako teitä yhtään se, mitä te mahdollisesti siellä teitte, ja se, että sikäläiset syljeskelevät siellä teidän nimeänne mainitessaan, eikö totta?

— En tiedä, — vastasi Kirillov, — en ole ollut kuussa, — hän lisäsi ilman vähintäkään ironiaa, vain todetakseen asian.

— Kenen oli tuo äskeinen lapsi?

— Eukon anoppi tuli, ei kuin miniä... yhdentekevää. Kolme päivää. Makaa sairaana lapsineen, öisin huutaa kovin, vatsa. Äiti nukkuu, mutta eukko tuo tänne. Minä pallolla. Pallo on Hampurista. Ostin Hampurista, että voisi heittää ja ottaa kiinni. Vahvistaa selkää. Tyttö.

— Pidättekö lapsista?

— Pidän, — vastasi Kirillov jokseenkin välinpitämättömästi.

- Siis rakastatte myös elämää?
- Myös elämää, mitäs sitten?
- Olettehan päättänyt ampua itsenne.
- Mitä siitä? Miksikä yhdessä? Elämä erikseen ja se erikseen. Elämä on, ja kuolemaa ei ole lainkaan.
- Oletteko alkanut jo uskoa tulevaan ikuiseen elämään?
- En tulevaan ikuiseen, vaan nykyiseen ikuiseen. On hetkiä, te saavutatte hetken, ja aika äkkiä pysähtyy, ja alkaa ikuisuus.
- Luuletteko itse saavuttavanne hetken?
- Luulen.
- Tuskinpa se meidän aikanamme on mahdollista, — huomautti Nikolai Vsevolodovitš samaten ilman ironiaa hitaasti ja mietteissään. — Johanneksen ilmestyskirjassa enkeli vakuuttaa, että aikaa ei pidä enää oleman.
- Tiedän. Siellä on oikein, selvästi ja täsmällisesti. Kun ihminen saavuttaa täydellisen onnen, niin aikaa ei tule olemaan: ei tarvita. Hyvin tosi ajatus.
- Mihinkä se aika sitten piilotetaan?
- Ei piiloteta. Aika ei ole olio, vaan idea. Järjessämme se sammuu.
- Vanhat filosofiset käsitykset, aina ja yhä samat hamasta maailman alusta asti, — murahti Stavrogin inhonsekaisen säälivästi.
- Samat, samat! Samat hamasta maailman alusta asti eikä koskaan muita! — Kirillov tarttui puheeseen, hänen katseensa kirkastui, aivan kuin »idea» olisi hänelle merkinnyt voittoa.
- Olette varmasti hyvin onnellinen, Kirillov?
- Olen. Hyvin onnellinen, — hän vastasi, aivan kuin olisi vastannut kaikkein tavallisimpaan kysymykseen.
- Mutta siitä ei vielä ole niinkään kauan, kun te olitte pahoillanne, suutuitte Liputiniin.
- Hm... en moiti enää. En tietänyt silloin vielä, että olin onnellinen. Oletteko nähnyt lehteä, lehteä puusta?

— Olen.

— Näin äsken keltaisen, vähän vihreän, reunoista jo mätänevän. Tuulen ajama. Kun olin kymmenen vanha, minä talvella suotta suljin silmät ja kuvittelin mielessäni: vihreä lehti, siintävät suonet, ja aurinko loistaa. Avasin silmät enkä uskonut, sillä oli niin hyvä olla, ja suljin ne taas.

— Mitä tuo on olevinaan? Vertausko?

— E-ei... miksi niin? En minä vertausta, vaan ainoastaan lehden, yhden lehden. Lehti on hyvä. Kaikki on hyvin.

— Kaikkiko?

— Kaikki. Ihminen on onneton, koska hän ei tiedä, että on onnellinen, vain siksi. Siinä kaikki, kaikki! Se, joka sen saa tietää, tulee heti onnelliseksi, sinä hetkenä. Tämä anoppi kuolee, ja tyttö jää, — se on hyvä. Keksinkin sen äkkiä.

— Mutta jos joku kuolee nälkään, ja jos joku loukkaa tyttöä ja raiskaa hänet, — onko sekin hyvin tehty?

— On. Ja se, että joku ruhjoo päänsä tytön vuoksi, — on hyvä, ja se, että ei ruhjo, — sekin on hyvä. Kaikki on hyvin, kaikki. Kaikkien niiden on hyvä olla, jotka tietävät, että kaikki on hyvin. Jos he tietäisivät, että heidän on hyvä olla, niin heidän olisi hyvä, mutta niin kauan kuin he eivät sitä tiedä, heidän ei ole hyvä. Siinä koko ajatus, kokonaan, mitään muuta ei ole.

— Milloinka te itse keksitte olevanne noin onnellinen?

— Viime viikolla, tiistaina, ei kuin keskiviikkona, sillä yö oli jo keskiviikon puolella.

— Mutta miten sitten?

— En muista, muuten. Kävelin huoneessa... samantekevää. Pysähdytin kellon, oli kahtakymmentäkolmea vailla kolme.

— Senkö merkiksi, että ajan on pysähdyttävä? Kirillov vaikeni.

— Ne ovat pahoja, — hän aloitti taas uudelleen, — koska eivät tiedä olevansa hyviä. Kun saavat tietää, niin eivät raiskaa tyttöä. Heidän on vain saatava tietää, että ovat hyviä, ja samassa silmänräpäyksessä muuttuvat hyväksi, jokainen järjestään.

— Te tiedätte sen, olette siis hyvä?

— Olen hyvä.

— Siitä olen muuten minäkin samaa mieltä, — virkkoi Stavrogin vetäen otsansa ryppyyn.

— Se, joka saa ihmiset ymmärtämään, että he ovat hyviä, tekee maailmasta lopun.

— Se, joka niin opetti, sehän ristiinnaulittiin.

— On vielä tuleva, ja hänen nimensä on ihmisjumala.

— Jumal'ihminen, tarkoitatte?

— Ihmisjumala, siinä on ero.

— Olette jo taitanut sytyttää tulen pyhäinkuvankin eteen?

— Kyllä, sytytin sen.

— Joko siis uskotte?

— Eukko pitää, että palaa... eikä hänellä ollut tänään aikaa, — Kirillov murahti.

— Mutta ettekö itse ole vielä rukoillut?

— Rukous koskee kaikkea. Näettekö, tuolla, hämähäkki kiipeää seinällä, katson ja olen kiitollinen siitä, että kiipeää.

Hänen silmiinsä tuli taas eloa. Hän katsoi koko ajan suoraan Stavroginiin, lujasti ja hellittämättä. Stavrogin seurasi häntä kulmat kurtussa ja inhonsekaisin ilmein, mutta pilkallinen hän ei ollut.

— Lyönpä vetoa, että seuraavalla kerralla tavatessamme te jo uskotte Jumalaankin, — sanoi Stavrogin nousten ja ottaen hatun käteensä.

— Minkä vuoksi? — Kirillov nousi myös.

— Jospa teille äkkiä selviäisi, että uskotte Jumalaan, niin te ehkä uskoisittekin, mutta kun te ette *tiedä* uskovanne, niin ette uskokaan. — Nikolai Vsevolodovitš naurahti.

— Ei ole sama asia, — sanoi Kirillov hetkisen mietittyään. — Te väännätte ajatuksen. Seurasukkeluus. Muistelkaa, mitä te, Stavrogin, olette minun elämässäni merkinnyt.

— Hyvästi, Kirillov.

— Tulkaa yöllä. Milloin?

— Ettehän vain ole unohtanut huomista?

— Unohdin, se on totta, mutta olkaa huoletta, en nuku liikaa. Kello yhdeksältä. Voin herätä milloin tahdon. Käyn nukkumaan ja sanon: kello seitsemältä; ja herään seitsemältä, sanon: kymmeneltä, ja herään kymmeneltä.

— Onpa teissä omituisuuksia, — sanoi Nikolai Vsevolodovitš katsahtaen hänen kalpeihin kasvoihinsa.

— Tulen avaamaan portin.

— Ei tarvita, Šatov kyllä avaa.

— Ah, Šatov. Hyvä. Hyvästi.

VI.

Sen asumattoman talon ulko-ovi, josta mentiin Šatovin asuntoon, ei ollut lukittu, mutta tultuaan pilkko pimeään eteiseen Stavrogin alkoi käsin hakea porrasta, joka vei yläkertaan. Samassa jo ylhäällä ovi aukeni, ja sieltä pilkahti valo. Šatov ei tullut portaille, aukaisi ainoastaan ovensa. Kun Nikolai Vsevolodovitš pääsi hänen huoneensa kynnykselle, hän näki Šatovin seisovan nurkassa, oven luona odotellen.

— Saanko tulla, minulla olisi asiaa? — kysyi Stavrogin jo kynnykseltä.

— Tulkaa sisään, istuutukaa, — vastasi Šatov, — lukitkaa ovi, odottakaahan, teen sen itse.

Hän lukitsi ovensa, palasi pöydän luo ja istuutui vastapäätä Nikolai Vsevolodovitšia. Viikon kuluessa hän oli laihtunut, ja par'aikaa hänellä näytti olevan kuumetta.

— Te räökkäätte minua, — hän sanoi luoden katseensa maahan, puoleksi kuiskaten, — miksi ette ole tulleet ennemmin?

— Olitteko sitten niin varma siitä, että tulen?

— Olin, odottakaapa, minä hourailin... ehkä hourailen vieläkin...
Odottakaapa.

Hän nousi ja otti ylimmältä kirjahyllyltänsä — niitä oli kaikkiaan kolme — aivan reunalta jonkin esineen. Se oli revolveri.

— Eräänä yönä hourailin, että te olitte tulossa tappamaan minua, ja varhain aamulla ostin tuolta tyhjäntoimittajalta, Ljamšinilta, viimeisillä rahoillani revolverin. En tahtonut jättäytyä valtoihinne. Sitten toivuin... Eihän minulla ollut ruutia eikä kuuliakaan. Siitä lähtien se on ollut tuolla hyllyllä. Odottakaapa...

Hän nousi ja aikoi avata tuuletusruudun.

— Miksi, miksi heittäisitte sen menemään? — Nikolai Vsevolodovič esti hänet siitä, — Sehän maksaa rahaa, ja huomenna ehkä aletaan huhuilla, että Šatovin ikkunain alla vetelehtii revolvereja. Pankaa ase paikoilleen, kas niin, ja istukaa. Sanokaa mieluummin, miksi te aivan kuin katuisitte sitä, että rohkenitte ajatella minun tulevan teitä tappamaan? En minä tullut tänne sopiakseni kanssanne, vaan ainoastaan keskustellakseni muutamista välttämättömistä asioista. Sanokaa minulle ensinnäkin, ettehan te lyönyt minua sen vuoksi, että minulla ja teidän vaimollanne oli ollut keskenämme suhde?

— Tiedätte hyvin itsekin, etten sitä tehnyt siksi, — Šatov loi taas silmänsä maahan.

— Ette kai myöskään sen vuoksi, että olitte kuullut tuon typerän juoron Darja Pavlovnasta ja minusta.

— En, en. En tietenkään! Eikö mitä! Sisarenihan kertoi minulle jo alussa... — Šatov tuskin vastasi kärsimättömästi ja heikosti polkaisten jalallaan maahan varmemmaksi vakuudeksi.

— Siis minä arvasin ja te arvasitte oikein, — Stavrogin jatkoi rauhallisesti, — olette oikeassa: Marja Timofejevna Lebjadkina on minun laillinen, Pietarissa noin neljä vuotta sitten vihitty vaimoni. Hänen vuokseenhan te kai minua löitte, eikö niin?

Šatov oli vaiti ja kuunteli kauhistuneen näköisenä.

— Arvasin enkä uskonut todeksi, — hän virkahti lopuksi omituisesti Stavroginiin tuijottaen.

— Ja löitte?

Šatov karahti punaiseksi ja alkoi sopertaa aivan järjettömästi:

— Teidän lankeemuksenne... valheen vuoksi. En minä tullut rangaistakseni teitä. Kun lähestyin teitä, en vielä tietänyt, että lyön... Sen vuoksihan minä, koska olette merkinnyt elämässäni niin paljon... Minä...

— Ymmärrän, ymmärrän. Säästäkää sananne. Säälin teitä, olette kuumeessa. Asiani olisi tärkeä.

— Olen liian kauan odottanut teitä, — Šatov alkoi äkkiä väristä ja yritti nousta paikoiltaan. — Puhukaa asianne... minä sanon sitten myös omani...

Hän istuutui.

— Tämä koskee jotakin aivan toista, — aloitti Nikolai Vsevolodovitš tarkastellen häntä uteliaana. — Eräiden olosuhteiden vuoksi minun oli valittava tämä hetki voidakseni tulla ilmoittamaan teille ja varoittamaan teitä, sillä teidät ehkä piakkoin murhataan.

Šatov katsahti häneen kuten mielipuoli.

— Tiedän, että minua voi uhata vaara, — hän sanoi tynesti, — mutta miten te, te olette saanut sen tietää, sitä en ymmärrä.

— Minä olen myös heikäläinen samaten kuin tekin, olen samanlaisen järjestön jäsen kuin tekin.

— Te... te järjestön jäsen?

— Näen silmistänne, että olisitte saattanut minulta odottaa mitä tahansa, mutta ei tämäntapaista uutista, — Nikolai Vsevolodovitš naurahti tuskin huomattavasti, — mutta sanokaapa, te siis tiedätte, että henkenne on vaarassa?

— En ole tullut sitä ajatelleeksi. Enkä ajattele nytkään, vaikka sen sanoitte... vaikka kuka voisi mennä takaamaan niitä hölmöjä! — hän huudahti äkkiä aivan raivoissaan lyöden nyrkkinsä pöytään. — En minä heitä pelkää. Olen rikkonut välini heidän kanssaan. Tuo juoksenteli luonani nelisen kertaa ainakin ja vakuutteli, että, minun on lupa, mutta... — hän katsahti Stavroginiin, — mitäs te oikeastaan tiedätte kaikesta?

— Olkaa rauhassa, en aio pettää teitä, — jatkoi Stavrogin jokseenkin kylmästi kuten ihminen, jolla on pelkkä velvollisuus täytettävänä. — Te tutkitte minua saadaksenne tietää, mitä minä tiedän? Tiedän, että liityitte järjestöön ulkomailla kaksi vuotta sitten, sen ollessa vielä vanhassa kokoonpanossaan, vähän ennen Amerikan-matkaanne ja luultavasti heti viime keskustelumme jälkeen. Te vielä kirjoitittekin minulle pitkälti Amerikasta ja viittasitte siihen. Muuten, suokaa anteeksi, etten vastannut kirjeeseen, rajoituin vain...

— Lähettämään rahat. Odottakaahan, — Šatov keskeytti hänet, vetäisi kiireesti auki pöytälaatikon ja otti sieltä paperien alta esille korean setelin. — Kas tässä, ottakaa, sata ruplaa, jonka te minulle lähetitte. Jos ette olisi auttanut, olisin joutunut turmioon. Minun olisi pitänyt kauankin olla teille velassa, ellei teidän äitikultanne... Nämä sata ruplaa hän lahjoitti minulle yhdeksän kuukautta sitten, kun olin puutteessa sairauteni jälkeen. Mutta jatkakaa, jatkakaa...

Hän oli aivan hengästynyt.

— Amerikassa te luovuitte entisistä mielipiteestänne ja Sveitsiin palattuanne aioitte luopua heistä. He eivät teille mitään vastanneet, vaan antoivat teidän tehtäväksenne

ottaa hoitoonne täällä Venäjällä jonkin kirjapainimen, jota teidän oli pidettävä huostassanne, kunnes he lähettäisivät luoksenne henkilön, jolle se olisi luovutettava. En tiedä aivan tarkalleen, miten asia oli, mutta eiköhän se suurin piirtein liene ollut näin. Te taas luulitte, tai ehkä vain sillä ehdolla juuri lupasittekin tehdä tämän, että se olisi heidän viimeinen vaatimuksensa ja että toimitettuanne sen te pääsisitte heistä kokonaan rauhaan. Kaiken tämän, olkoon tämä sitten totta tai valhetta, sain tietooni aivan sattumalta enkä suinkaan heiltä. Mutta tärkeintä te ette nähtävästi ollenkaan tiedä, sitä nimittäin, että näillä herroilla ei ole vähintäkään aikomusta luopua teistä.

— Sehän on järjetöntä! — parkaisi Šatov. — Ilmoitin rehellisesti, että teen heistä puhtaan eron! Onhan minulla siihen oikeus, omantunnon ja järjen oikeus... sitä en siedä! Ei tule sitä mahtia, joka saisi minut..

— Kuulkaapas, puhukaa hiljemmin, — Nikolai Vsevolodovitš koetti rauhoittaa häntä hyvin totisena, — tuo Verhovenski on sellainen mies, että hänen päähänsä voi pälkähtää vaikkapa kuunnella teitä salaa, joko omalla korvallaan tai palkatulla korvalla, vaikkapa tuolla teidän eteisessä. Vähällä piti, että tuota juopporatti Lebjadkiniakin ei jo pakotettu seurailemaan jälkiänne, ja teidän piti kai taas vuorostanne tarkkailla hänen askeliaan, vai mitä? Sanokaa mieluummin: hyväksyikö Verhovenski todistelunne perusteet vai eikö?

— Hyväksyi. Hän sanoi, että se käy päinsä ja että minulla on oikeus...

— Mutta sitten hän on pettänyt teitä. Tiedän, että jopa Kirillovkin, joka ei oikeastaan ollenkaan kuulu heidän joukkoonsa, on kuitenkin heille antanut teistä tietoja. Asiamiehiä heillä on kuinka paljon tahansa, sellaisiakin, jotka eivät tiedä ollenkaan kuuluvansa järjestöön. Teitä on aina vakoiltu. Muun muassa Pjotr Verhovenski on tullut tänne vain tekemään teistä selvää, ja hänellä on valtakirja, joka oikeuttaa hänet vaikkapa tappamaan teidät jonakin sopivana hetkenä, te tiedätte, nähkääs, liian paljon ja voisitte siis tehdä ilmiannon. Toistan, että tämä on totinen tosi. Ja sallikaa vielä huomauttaa, että jostakin syystä he ovat täysin varmoja siitä, että te olette urkkija, ja jos ette vielä olekaan ehkä ilmiantanut, niin teette sen kuitenkin varmasti vastaisuudessa. Onko tämä totta?

Šatovin suu vääntyi omituisesti, kun hän kuuli sellaisen kysymyksen lausuttuna aivan jokapäiväisellä äänellä.

— Jos olisinkin urkkija, niin kenelle ilmiantaisin? — hän sanoi, vihamielisesti vastaamatta suoraan tehtyyn kysymykseen. — Ei, jättäkää minut rauhaan, piru minut periköön! — hän huudahti palaten äkkiä takaisin ajatukseen, joka häntä oli niin järkyttänyt ja jonka vaikutus oli eittämättömästi voimakkaampi kuin tuo tieto häntä

itseään kohtaavasta vaarasta. — Te, te Stavrogin, kuinka te saatoitte sekaantua niin häpeälliseen, alhaisen lakeijamaiseen järjettömyyteen! Te heidän järjestönsä jäsen! Sekö oli Nikolai Stavroginin sankariryö! — hän huudahti epätoivoisesti.

Hän oikein löi yhteen kämmenensä, aivan kuin ei mikään olisi hänelle ollut katkerampaa ja surullisempaa kuin tämä tieto.

— Suokaa anteeksi, — virkahti Nikolai Vsevolodovitš todennäköisesti hämmästyneenä, — mutta te taidattekin katsoa minuun kuten johonkin aurinkoon, ja itseänne te kai pidätte vain jonakin itikkana minuun verraten. Huomasin sen jo Amerikasta lähettämästänne kirjeestä.

— Te... te ette tiedä... Ah, jättäkäämme koko juttu, kokonaan, sikäli kuin se koskee minua! — huomautti Šatov jyrkästi. — Jos voitte sanoa jotakin selvitykseksi itsestänne, niin sanokaa... Vastaukseksi kysymykseeni! — hän toisti aivan kuin kuumeissaan.

— Mielihyvin. Kysyitte: miten saatoin joutua tuon ryövärijoukon pesään? Sen jälkeen, mitä olen teille ilmaissut, olen suorastaan velvollinenkin olemaan avomielinen kaikkeen siihen nähden, mikä koskee tätä asiata. Katsokaas, sanan ahtaammassa merkityksessä en ollenkaan kuulu koko järjestöön, en ole koskaan kuulunutkaan, ja minulla on siis suurempi oikeus kuin teillä jättää heidät, koska en ole ollutkaan heidän liittolaisensa. Päinvastoin jo heti alusta alkaen ilmoitin, etten ole heidän toverinsa, ja jos sattumalta joskus tulinkin heitä auttaneeksi, niin tein sen vain kuten ainakin tyhjäntoimittaja, joka joskus tulee sattumalta tehneeksi jotakin. Osittain olin apuna silloin, kun liiton toiminta järjestettiin uuden suunnitelman mukaisesti, enkä ole tehnyt muuta mitään. Mutta tämä on alkanut heidän ajatuksiensa siinä määrin askarruttaa, että he ovat vakavasti päättäneet olla päästämättä minua enää käsistään, koska se voisi käydä heille vaaralliseksi, ja senvuoksi minäkin lienen tuomittu kuolemaan.

— Oo, niillä pitää tietenkin aina olla kuolemantuomioita ennakkolistoilla, sineteillä varustetuilla paperiarkeilla, jotka ovat kolmen ja puolen henkilön allekirjoittamat. Ja luuletteko, että he uskaltaisivat!

— Osittain olette oikeassa, osittain ette, — jatkoi Stavrogin yhtä rauhallisena, melkein päveltösti. — Ei ole epäilystäkään, että tässä on mielikuvitukselle annettu liiankin paljon valtaa, kuten aina tällaisissa tapauksissa. Ryhmäkunta yliarvioi aina kasvunsa ja merkityksensä, uskokaa tai älkää, mutta mielestäni heitä ei oikeastaan olekaan muita kuin Pjotr Verhovenski, ja hänkin on liian hyvä mies, koskapa pitää itseänsä vain järjestön asiamiehenä. Itse perusajatus ei sentään liene muuten muita

tämäntapaisia järjettömämpi. Heillä on suhteita Internationaleen. He ovat osanneet hankkia ovelasti asiamiehiä Venäjältä, ovatpa löytäneet siihen tarkoitukseen erään hyvin omituisen keinonkin... mutta tietenkin tämä kaikki on vain — teoriaa. Mitä taas tulee heidän aikomuksiinsa täällä, niin onhan Venäjän järjestön toiminta aina ollut siinä määrin pimeätä ja aina niin edeltäkäs in arvaamatonta, että meillä voi hyvin odottaa pantavaksi toimeen minkälaisia kokeiluja hyvänsä. Muistakaa, että Verhovenski on itsepintainen mies.

— Se lude, moukka, typerys, joka ei ymmärrä Venäjästä tuon taivaallista! — huudahti Šatov kiukustuneena.

— Te tunnette hänet huonosti. Totta on, että heistä kukaan ei tunne Venäjää, mutta emmehän me itsekään ymmärrä sitä paljoa enemmän. Mutta Verhovenski on haaveilija.

— Verhovenskiko — haaveilija?

— Aivan niin. Hänessäkin on kohta, jonka yli astuttuaan hän ei enää ole narri, vaan — melkeinpä mielipuoli. Pyytäisin teitä muistelemaan muuatta omaa lausumaanne: »Tiedättekö, miten paljon yksi ainoa ihminen voi saada aikaan!» Älkää naurako, hän voi kuin voikin laukaista. He ovat varmoja siitä, että minä olen myös urkkija. Kaikki he, osaamatta itse ajaa asiaa, ovat aina kärkkäitä syyttämään toisia urkkimisesta.

— Mutta ettehän te pelkää?

— E-en... En minä pahastikaan pelkää... Mutta teidän laitanne on toinen. Varoitin teitä, on hyvä, että tiedätte tämän kaiken varalta. Ei pidä loukkaantua siitä, että vaara uhkaa typerien taholta. Nyt ei ole kysymys heidän järjestään. Heidän kätensä on kohonnut sellaistenkin päänmenoksi, joita ei voi edes verrata meihin. Mutta, kello on neljänneksen yli kahdentoista, — hän katsahti kelloonsa ja nousi tuoilta. — Tahtoisin vielä kysyä teiltä jotakin, jolla ei ole mitään yhteyttä edellisen kanssa.

— Jumalan tähden! — huudahti Šatov ja hypähti paikoiltaan.

— Mitä tarkoittatte? — Nikolai Vsevolodovitš katsahti häneen kysyväisesti.

— Kysykää, kysykää Jumalan nimessä, — toisti Šatov sanomattoman hermostuneesti, — mutta ehdolla, että minäkin saan sitten kysyä teiltä jotakin. Rukoilen, suostukaa... en saata... kysykää!

Stavrogin odotti hetken ja alkoi:

— Olen kuullut, että teillä on ollut vaikutusvaltaa Marja Timofejevnaan ja että hän mielellään näkee teidät luonaan ja kuuntelee puhettanne. Onko tämä totta?

— Kyllä... hän kuuntelee, — Šatov tuli hämilleen.

— Olen aikonut näinä päivinä saattaa kaupungissamme julkisuuteen tiedon, että olen hänen kanssaan laillisesti avioliitossa.

— Onko se mahdollista? — kuiskasi Šatov aivan kauhuissaan.

— Mitä tahdotte sillä sanoa? Eihän siinä pitäisi olla mitään vaikeuksia. Todistajathan ovat täällä. Sehän tapahtui silloin Pietarissa rauhallisesti, laillisessa järjestyksessä, ja syynä siihen, että asia ei ole päässyt ennemmin julkisuuteen, on ollut vain se, että kaksi ainoata todistajaa, Kirillov ja Pjotr Verhovenski, sekä lisäksi vielä Lebjadkin, jota minun on nyt siis kunnia pitää sukulaisenani, antoivat kunniasanansa olla asiasta puhumatta.

— Enhän minä sitä... Te puhutte niin rauhallisesti... mutta jatkakaa! Kuulkaahan, eihän teitä ole väkisin pakotettu tähän avioliittoon, eihän?

— Ei, ei minua ole väkisin siihen kukaan pakottanut. — Nikolai Vsevolodovitš hymähti Šatovin kiihkolle.

— Mutta mitä merkitsee se, mitä Marja Timofejevna puhelee lapsestaan? — puhui Šatov hätäisesti ja siirtyi nopeasti asiasta toiseen.

— Puhelee lapsestaan? Siinäpä se! Kuulen ensimmäistä kertaa. Ei hänellä ole ollut lasta eikä voikaan olla: Marja Timofejevna on — neitsyt.

— Voi! Niinhän minäkin ajattelin! Kuulkaa!

— Mikä teidän on, Šatov?

Šatov peitti kasvonsa käsillään, kääntyi pois päin, mutta samassa sieppasi taas Stavroginia lujasti harteista.

— Tiedättekö, tiedättekö edes itse, — hän huusi ääneen, — minkä vuoksi olette kaiken tämän tehnyt ja miksi otatte nyt rangaistuksen kannettavaksenne?

— Kysymyksenne on taitavasti tehty ja pilkallinen, mutta minäpä ihmetytän teitä vastaamalla, että olen melkein selvillä siitä, miksi menin silloin naimisiin ja miksi otan nyt »rangaistuksen kannettavakseni», kuten sanoitte.

— Jätetään se... puhumme siitä myöhemmin, odottakaa... Puhutaan pääasiasta, pääasiasta. Olen odottanut teitä kaksi vuotta.

— Todellako?

— Olen liian kauan saanut odottaa, olen lakkaamatta ajatellut teitä. Olette ainoa ihminen, joka voisi... Kirjoitinhan jo Amerikasta teille.

— Muistan hyvin pitkän kirjeenne.

— Liian pitkän luettavaksi, niinkö? Olen samaa mieltä. Kuusi postipaperiarkkia. Olkaa vaiti, vaiti! Sanokaa: voisitteko suoda minulle vielä kymmenen minuuttia, mutta aivan nyt heti, heti... Olen liian kauan teitä odottanut!

— Olkaa hyvä, puolisen tuntia, mutta jos suinkin mahdollista, ei ainakaan enempää.

— Mutta vain ehdolla, — Šatov kiivastui, — että muutatte äänilajianne. Kuuletteko, vaadin, vaikka minun pitäisikin rukoilla... Ymmärrätekö, mitä merkitsee vaatia silloin, kun pitäisi rukoilla?

— Ymmärrän. Siten te pääsette kaiken tavallisen yläpuolelle, ylevämpien tarkoitusperien nimessä. — Nikolai Vsevolodovitš naurahti tuskin huomattavasti. — Surukseni huomaan myös, että olette kuumeessa.

— Pyydän arvonantoa, vaadin sitä, — huusi Šatov, — en omaa persoonaani kohtaan, — piru sen periköön, — vaan jotakin muuta kohtaan ja vain sen ajan, vain sen ajan, kun nämä muutamat sanat... kun me, kaksi olentoa, yhdymme äärettömyydessä... ja viimeisen kerran tässä maailmassa. Jättäkää ironianne ja olkaa vain ihminen! Puhukaa edes kerran eläessänne ihmisäänellä. En minä itseäni varten, vaan teidän itsenne vuoksi. Ettekö ymmärrä, että teidän on suotava minulle anteeksi tuo isku, jonka saitte vasten kasvojanne, jo yksistään sen vuoksi, että se sai teidät huomaamaan voimanne äärettömyyden... Te hymyilette taas tuota yliolkaista maailmanmiehen hymyänne. Voi, milloin te ymmärrätte minut! Pois herraskaisuus! Ymmärtäkää toki, että vaadin sitä, vaadin, sillä muuten en voi puhua, en rupea puhumaan millään ehdolla!

Hän oli aivan suunniltaan ja puhui melkein pä hourailten. Nikolai Vsevolodovitš rypisti kulmiansa ja näytti käyvän varovaisemmaksi.

— Jos kerran olen luvannut jäädä luoksenne puoleksi tunniksi, — varmasti ja totisena hän virkkoi, — vaikka aikani onkin kallista, niin saatte uskoa, että aion mielenkiintoisen tarkkaavaisesti kuunnella teitä... ja... ja olen varma siitä, että saan kuulla paljon uutta.

Hän istahti tuolille.

— Istukaa! — huudahti Šatov ja istuutui itse samassa.

— Sallikaa minun kuitenkin huomauttaa, — Stavrogin mainitsi vielä kerran, — että tein teille kysymyksen, joka koski Marja Timofejevnaa, ja se oli ainakin hänen kannaltaan tärkeä...

— No, — Šatov rypisti otsaansa kuten ihminen, jonka puhe keskeytetään silloin, kun se on tärkeimmällä kohdallaan ja joka, vaikka hän katseleekin teitä suoraan silmiin, ei vielä edes tajua kysymystänne.

— Ettekä te antanut minun lopettaa, — täydensi Nikolai Vsevolodovitš hymähtäen puheensa.

— Sehän on joutavaa, ehtiihän siitä jälkeenkinpäin! — Šatov viittasi halveksuvasti kädellään käsitettyään moitteen syyn ja käänsi keskustelun suoraan pääasiaan.

VII.

— Tiedättekö, — hän aloitti melkein julmalla äänellä istuen eteenpäin kumartuneena tuolillaan, katse hehkuvana ja oikean käden etusormi ylös kohotettuna (itse hän ei sitä varmastikaan huomannut), — tiedättekö, mikä on ainoa »jumalankantaja»-kansa maailmassa, ainoa, joka tulee uudistamaan ja pelastamaan maailman uuden jumalan nimessä ja jolle yksin ovat annetut elämän ja uuden, elävän sanan avaimet... Tiedättekö, mikä on se kansa ja mikä sen kansan nimi?

— Teidän puhetavastanne ei käy muuta päättäminen kuin — ja mitä pikemmin, sitä parempi, että se on Venäjän kansa...

— Ja te nauratte taaskin, voi tätä sukukuntaa! — Šatov kiivastui taas.

— Rauhoittukaa, pyydän. Odotin päinvastoin jotakin juuri tämäntapaista.

— Odotitte jotakin tämäntapaista? Ettekö tunne näitä sanoja?

— Tunnenpa hyvinkin. Käsitän hyvin, mihin te viittaatte. Koko tuo äskeinen puheenne ja tuo mainintanne »jumalankantaja»-kansasta on vain yhteenveto siitä keskustelusta, joka meillä oli runsaasti kaksi vuotta sitten ulkomailla, vähän ennen Amerikkaanlähtöänne... Ainakin sikäli kuin jaksan muistaa.

— Koko tuo lausuma oli teidän eikä minun. Ne olivat teidän sanojanne eikä vain »yhteenveto» keskustelustamme. »Meidän keskusteluamme» ei oikeastaan ole ollutkaan. Oli vain opettaja, joka innostuneesti julisti suuria sanoja, ja oli oppilas joka heräsi kuolleista. Minä olen — oppilas, ja te — opettaja.

— Mutta jos muistan oikein, tehän juuri nämä sanat kuultuanne liityitte tuohon järjestöön ja vasta sitten matkustitte Amerikkaan.

— Niin, ja sitten kirjoitin teille siitä Amerikasta; kirjoitin teille kaikesta. Enhän mitenkään voinut heti päästä irti kaikesta siitä, mihin olin jo lapsena kiinnikasvanut. Mihin olisivat joutuneet haaveiden! riemut ja vihani kyönelet... On vaikeata vaihtaa jumalia. En uskonut teitä silloin, sillä en tahtonut uskoa, ja tartuin vielä viimeisen kerran tuohon törkykloaakkiin... Mutta siemen oli jo kylvetty, ja se alkoi itää. Sanokaa oikein todella, sanokaa rehellisesti, ettekö lukenut Amerikan-kirjettäni — loppuun? Ehkä ette lukenut sitä ollenkaan?

— Luin siitä kolme sivua, kaksi ensimmäistä ja viimeisen, ja sitäpaitsi silmäilin jonkin verran sitäkin, mikä jäi väliin. Muuten, tarkoitukseni oli kyllä...

— Oi voi, yhdentekevää, jättäkäämme se, piru vieköön! — Šatov viittasi kädellään. — Jos te nyt kiellätte sen, mitä silloin sanoitte kansasta, niin miten te silloinkaan saatoitte sanoa ne sanat? ... Kas, sehän se painaa minua nyt...

— Enhän minä milloinkaan laskenut kanssanne leikkiä. Yrittäessäni vakuuttaa teille jotakin minä ehkä etupäässä vain vahvistinkin omaa uskoani, — virkahti Stavrogin salaperäisesti.

— Ette laskenut leikkiä! Amerikassa minä makasin kolme kuukautta oljilla erään onnettoman parissa, jolta myös sain tietää, että samoihin aikoihin, kun te istutitte minuun uskoa Jumalaan ja isänmaahan, te aivan samoihin aikoihin, ehkäpä aivan samoina päivinäkin, myrkytitte tuon onnettoman maniaakin sydämen, tuon Kirillovin... valoitte hänen mieleensä myrkkyä... Te vahvistitte hänessä valhetta ja jumalanpilkkaa sekä veitte hänet mielipuolisuuden rajoille... Menkää ja katselkaa häntä hieman... hän on teidän työtänne... Mutta tehän taisitte jo nähdä hänet.

— Ensinnäkin pyydän huomauttaa, että Kirillov itse hetki sitten sanoi minulle olevansa »täysin onnellinen ja hyvä». Olettamuksenne, että kaikki tuo tapahtui melkein yksin aikoihin, on miltei oikea, mutta merkitseekö se sitten jotakin? Toistan vielä kerran, en ole teitä kumpaistakaan pettänyt.

— Oletteko ateisti? Oletteko ateisti nyt?

— Olen.

— Mutta silloin?

— Aivan samoin kuin silloinkin.

— En minä keskustelun alussa itseäni kohtaan pyytänyt arvonantoa. Teidän järjellänne teidän olisi pitänyt se ymmärtää, — murahti Šatov vihaisesti.

— Kuullessani teidän ensimmäisen sananne minä en katkaissut puhettanne enkä lähtenyt luotanne, vaan istun yhä tässä ja aivan kuuliaisesti vastailen kysymyksiinne ja... syytöksenne. En siis ole mitenkään loukannut teitä.

Šatov keskeytti hänet viitaten kädellään.

— Ettekö muista sanojanne: »Ateisti ei koskaan voi olla venäläinen.»

»Ateisti lakkaa heti olemasta venäläinen», ettekö muista?

— Miten sanoittekaan? — Nikolai Vsevolodovitš näytti tahtovan, että

Šatov olisi toistanut nuo sanat.

— Te kysytte? Te olette unohtanut? Ja kuitenkin noissa sanoissa on mitä sattuvimmin osoitettu venäläisen hengen pääerikoisuudet. Ette te ole voinut niitä unohtaa! Voin muistuttaa teille vielä lisääkin: »Joka ei ole oikeuskoinen, ei voi olla venäläinen.»

— Luulen, että nuo ovat slavofiilien ajatuksia.

— Eipä. Nykyajan slavofiilit eivät enää tunnustaisi näitä omaksensa. Nykyjään on viisastuttu. Mutta te menitte vieläkin pitemmälle: te uskoitte, että roomalaiskatolilaisuus ei ole enää kristillisyyttä. Te vakuutitte, että Rooma tunnusti Kristuksen, joka lankesi perkeleen kolmanteen kiusaukseen, ja ilmoitettuaan koko maailmalle, että Kristus-ajatusta ei voitu ylläpitää ilman maallista valtakuntaa, katolisuus sillä juuri julisti Antikristus-ajatuksen valtaan, ja se vei Länsimaat perikatoon. Tehän nimenomaan todistitte, että Ranska kärsii vain katolisuuden vuoksi. Se on jo luopunut löyhkäävästä katolisesta jumalastaan, mutta se ei ole vielä löytänyt uutta. Kas, mitä te silloin rohkenittekaan puhua! Muistan nuo keskustelut.

— Jos kerran todella uskoisin noin, niin varmasti sanoisin nytkin samalla tavalla. En minä valehdellut puhuessani kuten uskovainen, — Nikolai Vsevolodovitš sanoi hyvin totisena. — Mutta vakuutan teille, että minusta on hyvin vastenmielistä kuulla toistettavan entisiä ajatuksiani. Ettekö voisi lakata?

— Jos uskoisitte! — huudahti Šatov, vähääkään välittämättä hänen huomautuksestaan. — Mutta ettekö te juuri sanonut minulle, että vaikkapa todistettaisiin matemaattisen tarkasti, että Kristuksella ja totuudella ei ole mitään tekemistä toistensa kanssa, niin te sittenkin valitsisitte mieluummin Kristuksen ja luopuisitte totuudesta. Ettekö ole sanonut niin? Olettehan?

— Mutta sallikaahan toki minunkin viimein kysyä, — Stavrogin koroitti ääntään, — mikä on tämän kiihkeän ja häijyn kuulustelun tarkoitus.

— Ei tämä kuulustelu toistu enää koskaan, eikä teille siitä enää pidä koskaan muistutettaman.

— Tehän vakuutate aina, että olemme ajan ja paikan ulkopuolella.

— Vaiti! — huudahti Šatov samassa, — olen typerä ja kömpelö, häipyköön nimeni naurettavuuteen! Saanko vielä kerran toistaa teille teidän pääajatuksenne... Vain kymmenisen riviä, vain yhteenvedon.

— Tehkää se, jos tyydytte vain yhteenvetoon...

Stavrogin aikoi katsahtaa kelloansa, mutta pidättyi kuitenkin.

Šatov vaipui taas tuoliinsa. Olipa jo vähällä taas kohottaa etusormensakin.

— Ei mikään kansa, — hän aloitti, aivan kuin kirjasta lukien ja katsoen koko ajan julmana Stavroginiin, — ei ainoakaan kansa ole vielä koskaan rohjennut rakentaa olemassaoloansa pelkästään tieteen ja järjen perustalle; historia ei tunne sellaista tapausta, ja jos jokin kansa joskus onkin hetkeksi sellaiseen erehtynyt, se on tehnyt sen typeryyttään. Sosialismi ei voi perusolemukseltaan olla muuta kuin ateismia, sillä sehän on jo aakkosissaan julistanut olevansa ateistinen muodostuma, joka tahtoo nojautua yksinomaan tieteeseen ja järkeen. Mutta järjellä ja tieteellä on kansojen elämässä aina ollut, jo maailman alusta alkaen, vain toisarvoinen, palveleva tehtävä. Ja niin tulee myös olemaan maailman loppuun asti. Kansoja muodostava ja niitä liikkeellepaneva voima on jokin aivan toinen, jokin pakottava ja hallitseva, voima, jonka alkuperä on tuntematon ja selittämätön. Tämä voima on tyydyttämätöntä pyrkimystä johonkin päämäärään, samalla kuin se kuitenkin torjuu luotaan päämääränsä. Tämä voima on jatkuvaa ja lannistumatonta oman olemistahdon toteuttamista ja kuoleman kieltämistä. Se on, kuten sanassa sanotaan, »ikuisesti virtaavan elämänveden» henki, jonka ehtymisestä Ilmestyskirja uhkaavasti puhuu. Se on esteettinen perusvietti, kuten sanovat filosofit, tai siveellinen perusvietti, kuten he myös sitä nimittävät tai »jumalanetsintää», kuten sanon yksinkertaisesti minä. Kaikki ne kansanliikkeet, jotka ovat syntyneet kansojen olemassaolon eri ajankohtina, ovat olleet vain Jumalan kaipuuta, oman Jumalan, välttämättä juuri oman Jumalan etsimistä, Jumalan, johon voisi uskoa kuten ainakin ainoaan totiseen Jumalaan. Jumala on kunkin kansan synteettinen henkilöitymä, joka ulottuu kansan syntymähetkestä aina sen kuolemaan. Ei ole vielä koskaan ollut kaikilla eikä edes monella kansalla yhtä yhteistä Jumalaa, vaan kullakin kansalla on ollut aina oma erikoinen Jumalansa. Kun jumalat ovat alkaneet käydä yhteisiksi, se on aina tietänyt kansallisuuksien häviötä. Kun jumalat käyvät yhteisiksi, niin ne kuolevat, ja samalla kuolee myös usko niihin sekä vähitellen myös koko kansa. Mitä voimakkaampi on

kansa, sitä erikoisempi on myös sen kansan jumala. Ei vielä koskaan ole ollut uskonnotonta kansaa, s.o. kansaa, jolla ei olisi omaa käsitystensä hyvästä ja pahasta. Kullakin kansalla on oma erikoinen käsityksensä hyvästä ja pahasta, oma hyvänsä ja oma pahansa. Kun useilla kansoilla käsitys hyvästä ja pahasta käy yhteiseksi, silloin kansat kuolevat, ja samalla myös käsitys hyvän ja pahan erosta hämärtyy ja häviää. Järkeä ei ole vielä koskaan kyennyt määrittelemään hyvää eikä pahaa edes osapuilleen, ei edes erottamaan hyvää pahasta. Päinvastoin se on ne sääliittävän alhaisella tavalla sekoittanut toisiinsa. Ja tiede on ratkaissut probleeman nyrkkivoimin. Tällaista määrittelyä on harrastanut aivan erikoisesti puolitiiede, ihmiskunnan kauhein vitsaus, joka on pahempi kuin sota, nälkä ja rutto ja jota on ilmennyt vasta tällä vuosisadalla. Puolitiiede on despootti, jollaista ei vielä näihin aikoihin asti ole ollut toista olemassa, despootti, jolla on omat uhripappinsa ja orjansa, despootti, jota kaikki ovat palvoneet rakkauden ja näihin asti käsittämättömän taikauskoisen pelon tuntein ja jonka suosiota itse tiedekin pelkää ja häpeällisesti kosiskelee. Kaikki nämä ovat teidän sanojanne, Stavrogin, kaikki muut paitsi tuo, mitä sanoin puolitieteestä. Ne ovat minun sanojani, sillä olenhan itse — puolitiiede, ja siitä syystä erikoisesti sitä vihaan. Mikä koskee taas teidän ajatuksianne ja sanojanne, niissä en ole muuttanut yhtään ainoata sanaa.

— En usko, että ette olisi muuttanut, — huomautti Stavrogin varovaisesti. — Te olette innostuneena vastaanottanut sanani ja innoissanne hieman muuttanut niitä itse sitä edes huomaamatta. Yksistään jo se seikka, että te olette Jumalasta tehnyt yksinkertaisesti vain kansallisuuden attribuutin...

Jännittäen kaiken huomionsa hän äkkiä alkoi aivan erikoisen tarkkaavasti seurata Šatovia, ei ainoastaan hänen puhettaan, vaan vielä enemmän häntä itseään.

— Olen tehnyt Jumalasta vain kansallisuuden attribuutin? — huudahti Šatov. — Päinvastoinhan minä olen kohottanut kansan Jumalan tasalle. Ja onko koskaan muuten ollutkaan? Kansa on — Jumalan ruumis. Kukin kansa pysyy kansana vain niin kauan, kuin sillä on oma erikoinen jumalansa ja niin kauan kuin se kieltää jyrkästi kaikki muut jumalat maailmassa, niin kauan kuin se uskoo oman ainoan jumalansa avulla voittavansa ja hävittävänsä kaikki muut jumalat maailmasta. Siten ovat uskoneet kaikki kansat maailman alusta asti, kaikki suuret kansat, kaikki ne, jotka jollakin tavalla ovat olleet erikoisasemassa, kaikki ne, jotka ovat aina olleet ihmiskunnan ehdottomasti ensimmäisiä. Tosiasioita vastaan ei voi väittää. Juutalaiset elivät vain ainoan totisen Jumalan odotuksessa ja jättivät maailmalle ainoan totisen Jumalan. Helleenit pitivät luontoa jumalanaan ja jättivät perinnöksi maailmalle oman uskontonsa, s.o. filosofian ja taiteen. Rooma uskoi valtiossa elävään kansaan ja jätti kansoille perinnöksi valtiomuodon. Ranskan olemassaolo on koko sen pitkän

historian aikana ollut vain roomalaisen jumal'ihanteen kehittämistä ja toteuttamista, ja jos se lopuksi heittikin syvyyksien pohjaan roomalaisen jumalansa ja paiskautui ateismiin, jota he toistaiseksi nimittivät — sosialismiksi, niin se tapahtui vain siksi, että ateismi on sittenkin jotakin terveempää kuin roomalaiskatolisuus. Jollei suuri kansa usko, että yksin sen hallussa on totuus (yksinomaan ja ainoastaan sen hallussa), jos se ei usko, että se yksin omalla totuudellaan kykenee ja on valittu vapahtamaan ja uudestisyntyttämään kaikki muut kansat, niin se muuttuu heti vain kansatieteelliseksi aineistoksi, eikä se ole enää suuri kansa. Totisesti suuri kansa ei koskaan tyydy ihmiskunnassa vain toisarvoiseen eikä edes sangen huomattuunkaan asemaan, ellei se saa olla paikallaan ehdottomasti ensimmäisenä. Jos tämä usko kuolee kansasta, — se ei ole enää kansa. Mutta on vain yksi ainoa totuus, ja vain yhdellä ainoalla kansalla siis voi olla oikea ja totinen Jumala, vaikka toisilla kansoilla olisikin omat erikoiset ja suuret jumalansa. Ainoa »jumalankantaja»-kansa... on Venäjän kansa ja... ja... pidättekö te, Stavrogin, minua tosiaankin sellaisena hölmönä, — Šatov parahti äkkiä kesken kaiken, — etten muka tietäisi, että sanani ovat tänä hetkenä joko tuota iankaikkista vanhaa hölynpölyä, jota on jauhettu kaikissa Moskovan slavofiilien myllyissä, tai se on sitten jotakin uutta, viimeinen sana, ainoa uudistuksen ja uudestisyntymisen sana... ja... ja mitä minua tänä hetkenä liikuttaa teidän pilkkanne! Mitä liikuttaa minua, että te ette ymmärrä minua vähääkään, ette vähääkään, ette ymmärrä ainoatakaan sanaa ettekä tavua!... Voi, miten halveksinkaan ylimielistä pilkkaanne ja katsettanne tänä hetkenä!

Hän nousi paikaltaan. Hänen huulilleen oli pursunut vaahtoa.

— Päinvastoin, Šatov, päinvastoin! — sanoi Stavrogin odottamattoman totisena ja pidättyvästi, nousematta paikoiltaan, — päinvastoin! Tulisella puheellanne te olette saanut herätetyksi minussa hyvin vaikuttavia muistoja. Teidän sananne tuovat mieleeni oman mielialani, sellaisena kuin se oli kaksi vuotta sitten, enkä nyt enää väitä, kuten äsken, että te liioittele te minun silloisia mielipiteitäni. Minusta melkein tuntuu, että ne olivat vieläkin kiihkeämpiä, vielä omavaltaisempia, ja vakuutan teille jo kolmannen kerran, että olen valmis myöntämään todeksi kaiken tuon, mitä sanoitte, jokaisen sananne... mutta...

— Mutta te tarvitsisitte jäniksen?

— Mi... mitä?

— Tämä on teidän oma matalamielinen ajatuksenne, — Šatov naurahti vihamielisesti käyden taas istumaan, — ennenkuin voidaan saada syntymään jäniskastike, täytyy ensin pyydystää jänis; ennenkuin voi uskoa Jumalaan — täytyy olla olemassa Jumala.

Näin te kuuluitte kerskailevan Pietarissa, kuten Nozdrev,[3] joka tahtoi pyydystä jäniksen — takakäpälistä.

— Ei, mutta Nozdrevhan kehui jo saaneensa sen kiinni. Muuten, enköhän minäkin saisi vaivata teitä kysymykselläni, sillä kuten hyvin ymmärrätte, lienee minullakin nyt täysi oikeus kysyä. Sanokaapa minulle: onko teidän jäniksenne jo pyydystetty, vai loikkiiko sekin ehkä vielä vapaudessaan?

— Ette saa kysyä minulta tuolla tapaa kysyä toisella tavoin, toisin!

— Šatov alkoi vapista.

— Kysytään sitten toisin. — Nikolai Vsevolodovitš katsahti häneen tuimasti. — Tahdon tietää: uskotteko te itse Jumalaan vai ettekö?

— Uskon Venäjään, uskon sen oikeauskoisuuteen... Uskon Kristuksen ruumiiseen... Uskon, että uusi tuleminen tapahtuu Venäjällä... Uskon... — Šatov leperteli raivoissaan.

— Mutta Jumalaan? Uskotteko Jumalaan?

— Minä... minä kyllä uskon vielä kerran Jumalaankin.

Ei ainoakaan lihas Stavroginin kasvoissa värähtänyt. Šatov katsoi häneen leimuavin silmin kuin taisteluun vaatien, aivan kuin olisi tahtonut hänet katseellaan polttaa.

— Enhän ole sanonut, etten usko ollenkaan! — hän huudahti viimein. — Annoin vain tietää, että olen onneton, ikävä kirja, enkä muuta mitään toistaiseksi, toistaiseksi... Mutta mitäpä minusta! On kysymys teistä eikä minusta. Minä en ole lahjakas ja voin antaa alttiiksi vain vereni enkä muuta mitään, kuten kuka hyvänsä, joka ei ole lahjakas. Vuotakoon siis vereni. Puhun teistä, olen odottanut teitä kaksi vuotta. Puoli tuntia olen piehtaroinut tässä edessänne ilkiälästä! Te, te yksin voisitte kohottaa lipun!...

Hän ei voinut puhua loppuun ja aivan kuin epätoivoissaan kumartui pöydälle tukien päätään molemmin käsin.

— Mainitsen tämän teille vain omituisuutena.

— Stavrogini aloitti samassa, — mitä varten kaikki oikeastaan työnnätte juuri minulle tuota lippuunne? Pjotr Verhovenski on myös varma siitä, että minusta muka voisi tulla heidän »lippunsa kohottaja», niin minulle ainakin kerrottiin hänen sanoneen. Hänen päähän pälkähti, että minä voisin hyvin esittää heille Stenjka Razinia[4] koska muka omaan »harvinaisessa määrin rikollisia taipumuksia», — nämä ovat myös hänen sanojansa.

— Mitä? — kysyi Šatov, — »harvinaisessa määrin rikollisia taipumuksiako?»

— Aivan niin!

— Hm. Onko totta, että te Pietarissa, — Šatov naurahti häijyksi, — kuuluitte eläimellisten nautiskelijoiden salaseuraan? Onko totta, että itse markiisi de Sadella olisi ollut teiltä oppimista? Onko totta, että te viekoittelitte luoksenne lapsia turmellaksenne ne? Puhukaa, ette saa valehdella! — Hän ei enää kyennyt hillitsemään itseään. — Nikolai Stavrogin ei voi valehdella Šatoville, joka on lyönyt häntä vasten kasvoja! Puhukaa suunne puhtaaksi, ja jos kaikki tuo on totta, niin tapan teidät tässä silmänräpäyksessä, tähän paikkaan!

— Nuo ovat tosin sanojani, mutta lapsille en ole koskaan tehnyt pahaa, — Stavrogin sanoi, mutta vasta pitkän vaitiolon jälkeen. Hän kalpeni, ja hänen silmänsä alkoivat kiiltää.

— Mutta myönnätte ainakin näin väittäneenne! — jatkoi Šatov voitonvarmana irroittamatta hänestä liekehtivää katsettaan. — Onko totta, niinkin on väitetty, että teidän mielestänne on aivan yhtä paljon kauneutta jossakin eläimellisestä nautiskelunhalusta tehdyssä ruokottomuudessa kuin jossakin sankariryössä, vaikkapa olisi kysymyksessä ihmisuhri ihmiskunnan onnen vuoksi? Onko totta, että te näillä vastakkaisilla navoilla olette löytänyt yhtä paljon kauneutta ja aivan samanlaista nautintoa kummallakin?

— On mahdotonta vastata... teille... en tahdo vastata, — äännähti Stavrogin hiljaa. Hän olisi tietenkin saattanut nousta ja lähteä, mutta sittenkin hän yhä vain istui paikoillaan.

— En tiedä minäkään, miksi paha on inhottavaa ja miksi hyvä on ihanaa, mutta sen tiedän, miksi noiden käsitteiden ero hämärtyy ja häviää olemattomiin sellaisilla herroilla kuin Stavrogineilla. — Šatov aivan vapisi, mutta ei hellittänyt sittenkään. — Tiedättekö edes itse, miksi silloin menitte naimisiin niin häpeällisesti ja alhaisesti? Siksi juuri, että häpeä ja järjettömyys tässä hipoi jo nerokkuuden rajaa! Oi, te ette kierrä rantoja, vaan lennätte päistikkaa suoraan syvyyteen. Te menitte naimisiin, koska intohimoisesti nautitte toisten rääkkäämisestä, rakastitte omantunnontuskia, se oli henkistä hekumaa. Teidän hermonne olivat sairaalloisen kiihtyneet... siinä oli taisteluvaatimus terveelle järjelle! Ja se oli liian viekoittelevaa. Stavrogin ja mitätön, vähäjärkinen kerjäläinen, kompurajalka! Kun te puraisitte kuvernööriä korvaan, tunsitteko nautintoa? Tunsittehan? Toimettomana vetelehtivä herrasnulikka, tunsittehan?

— Olette psykologi, — huomautti Stavrogin ja kalpeni kalpenemistaan, — vaikka hieman erehdyittekin mainitessanne syyt, jotka muka johtivat minut avioliittoon. Mutta kuka on saattanut hankkia teille kaikki nuo tiedot minusta? Hän hymähti väkinäisesti. — Eihän se vain ollut Kirillov? Mutta hänhän ei ollut siellä.

— Te kalpenette?

— Mutta mitä te oikeastaan tahdotte. Nikolai Vsevolodovitš koroitti ääntään. — Puoli tuntia olen sietänyt ruoskanne iskuja, ja te voisitte ainakin lopuksi olla minulle edes hieman kohtelias, jollei teillä kerran ole mitään järkevää syytä menetellä kanssani tällä tavoin.

— Järkevää syytä?

— Epäilemättä. Velvollisuutenne olisi ainakin nyt lopuksi ilmaista tarkoituksenne. Odotin koko ajan, että te sen teette, mutta teissä ei lienekään muuta kuin yli äyräidensä kuohuvaa kiukkua. Pyydän, avatkaa minulle portti.

Hän nousi tuoilta. Šatov heittäytyi hurjana hänen jälkeensä.

— Suudelkaa maata, peittäkää se kyynelillänne, pyytäkää anteeksi! — hän huusi tarttuen Stavroginia olkapäähän.

— Enhän minä tappanut... sinä aamuna... vedinhän takaisin molemmat käteni... — sanoi Stavrogin särkyneellä äänellä ja loi silmänsä maahan.

— Puhukaa, sanokaa kaikki! Te tulitte varoittamaan minua uhkaavasta vaarasta, te annoitte minun puhua, huomenna te aiotte julistaa kaikille, että... Näenhän kasvoistanne, että jokin uusi julma ajatus on saanut teidät valtoihinsa, Stavrogin, miksi on niin säädetty, että minun on iankaikkisesta iankaikkiseen uskottava teihin? Luuletteko, että voisin näin puhua jollekulle toiselle? Olen kaino, mutta en hävennyt paljastautua Stavroginille. Rohkenin koskettaa ylevään ajatukseen ollenkaan pelkäämättä, että kosketuksellani tekisin siitä irvikuvan, kun kerran Stavrogin minua kuunteli... Luuletteko, että maltan olla suutelematta askelienne jälkiä teidän mentyänne? En saa teitä irti sielustani, Nikolai Stavrogin!

— Pahoittelen, etten voi pitää teistä, Šatov, — huomautti Nikolai Vsevolodovitš kylmästi.

— Tiedän, että te ette voi, ja tiedän, että te ette valehtele. Kuulkaapa! Asia on autettavissa: minä pyydystän teille jäniksen.

Stavrogin oli vaiti.

— Te olette ateisti, sillä te olette herrasnulikka kaikkein pahinta lajia. Te ette enää näe eroa hyvän ja pahan välillä, sillä ette tunne enää omaa kansaanne... Nousee uusi sukupolvi suoraan kansan sydäimestä, jota ette tunne te eikä Verhovenskit, ei isä eikä poika, en minäkään sillä minäkin olen herraskaistunut, olenhan maaorjalakeijanne Paškan poika... Kuulkaa, etsikää Jumalaa työssä. Siinä on pelastus, tai muuten häviätte kuten viheliäinen home. Etsikää häntä työssä.

— Jumalaa työssä? Missä työssä?

— Tarttukaa talonpojan kuokkaan. Menkää ja jakakaa omaisuutenne. Ahaa, te nauratte? Pelkäätte, että siitä tulee vain uusi asenne...

Mutta Stavrogin ei nauranut.

— Luuletteko, että Jumalan voisi löytää työssä ja nimenomaan maatyössä? — Hän toisti tämän uudelleen aivan kuin tosiaankin olisi keksinyt jotakin uutta ja vakavaa, jota sieti mieltä. — Muuten, — hän siirtyi toiseen ajatukseen, — tiedättekö mitä? En minä ole rikas. Ei siis ole mistään luovuttavakaan. Minulla on tuskin varoja huolehtiakseni Marja Timofejevnan tulevaisuudesta... Niin, ja minähän tulin pyytämään, että te ette vast'edeskään hylkäisi Marja Timofejevnaa, sillä teillä yksin on vaikutusvaltaa hänen heikkoon järkeensä. Puhun tästä vain kaiken varalta.

— Hyvä, hyvä, mitä tulee Marja Timofejevnaan, — Šatov viittoili vapaalla kädellään Ja toisella piti kynttilää, — hyvä on, sehän käy itsestään... Kuulkaahan, käväiskääpä Tihonin luona.

— Kenen luona?

— Tihonin. Tihon on entinen piispa, jo sairautensa vuoksi on vetäytynyt rauhaan, asettunut asumaan tähän kaupunkiin, sen rajalle meidän Jefimejevski-Bogorodskin luostariimme.

— Kuka hän sitten oikeastaan on?

— Onpahan vain. Hänen luokseen tulee kaukaa ihmisiä. Käykää. Ettekö voisi tehdä sitä. Ettekö todellakaan?

— Kuulen hänestä ensi kerran... enkä koskaan ole sellaisia ennen tavannut. Kiitos, ehkä pistäydynkin siellä.

— Tänne näin, — Šatov valaisi portaita, — menkää, — ja samassa hän jo oli avannut ulkoportin.

— Šatov, teidän luoksenne en tule enää, — sanoi Stavrogin hiljaa portista ulos astuessaan. Pimeys tiheni ja sataa tihutti kuten äskenkin.

TOINEN LUKU.

Yö.

(Jatkoa.)

I.

Hän kulki Jumalanilmestyksenkadun päästä päähän ja tuli mäen rinteelle. Loka ulottui nilkkoihin. Hänen eteensä avautui leveä, sumuinen aukea, — se oli joki. Talot vaihtuivat täällä hökkeleiksi, kadut hukkuivat epäsäännöllisten kujasten paljouteen. — Nikolai Vsevolodovitš koetti kauan seurata lauta-aitojen viertä joen rantaa pitkin ja ja kulki suunnasta varmana, vaikka tuskin lienee sitä paljoakaan ajatellut. Hänen ajatuksensa olivat kokonaan muualla, ja hämmästyneenä hän havahtui syvistä mietteistään vasta silloin, kun äkkäsi olevansa jo keskellä pitkää, lokaista proomusiltaamme. Ei ainoatakaan elävätä sielua näkynyt olevan liikkeellä, niin että tuntui melkein oudolta, kun äkkiä aivan hänen kyynärvartensa viereltä kajahti tuttavallisen kohtelias, muuten sangen miellyttävä ääni, tuommoinen makeilevan korosteleva, jolla tavallisesti keikailevat meidän liikasivistyneet pikkuporvarimme sekä nuoret kiharapäiset Gostinnyi Dvorin kauppa-apulaiset.

— Ettekö, armollinen herra, suvaitsi ulottaa sateensuojaanne meidän molempien yhteiseksi suojaksi?

Ja samassa joku olento todellakin pyrki tai ainakin oli pyrkivinään hänen sateensuojansa alle. Kulkuri käveli aivan hänen rinnallaan, niin lähellä, että he kulkivat »tuntumassa», kuten sotapoikiemme on tapana sanoa. Hiljentäen askeliaan Nikolai Vsevolodovitš kumartui tarkastamaan seuraajaansa, sikäli kuin se pimeässä oli mahdollista. Mies oli pienehkö, ja näöltään hän muistutti renttuilevaa pikkuporvaripahaista. Hän oli ohuissa ja huonoissa pukimissa. Pörröistä, kiharaista päätä peitti märkä verkkalakki, jonka lippa oli puoleksi irtautunut. Mies oli lujarakenteinen, tummaverinen, laihahko, silmät suuret, välttämättä mustat, hyvin kiiluvat, keltaiselle välähtelevät kuten mustalaisilla. Pimeässäkin sen saattoi aavistaa. Hän lienee ollut noin neljänkymmenen korvilla, eikä hän ollut vähääkään juovuksissa.

— Tunnetko minut? — kysyi Nikolai Vsevolodovitš.

— Herra Stavrogin, Nikolai Vsevolodovitš. Tuskin masina ehti pysähtyä, kun ne jo minulle viime sunnuntaina osoittelemaan, että tuossa se nyt muka on. On kuultu sitäpaitsi teistä jo ennenkin koko paljon.

— Pjotr Stepanovitšiltako? — Sinä... sinäkö olet pakkotyövanki Fedjka?

— Kastettiin minut Fjodor Fjodorinpojaksi. Vieläpä tänä päivänäkin asustaa yhä näillä seuduin lihallinen synnyttäjäni, jumalinen eukko, joka jo maata kohti nuokkuu ja rukoilee yötä päivää puolestani Jumalaa; eipähän kuluta suotta vanhaneukonpäiviään joutilaana uuninpankolla maaten.

— Oletko karannut pakkotyövankeilasta?

— Vaihdoin osani. Luovutin tässä kirkonkellot ja kullat, ja tuomittiin minut eliniäkseni pakkotöihin, mutta kävipä aika pitkäksi odotellessani rangaistusajan loppua.

— Mitä sinä täällä teet?

— Elänpähän päivästä toiseen. Viime viikolla kuoli tässä setänikin, joka istui tšekäläisessä vankilassa vääränrahanteosta syytettynä. Hänenpä muistoaan on tässä tullut hieman vietettyä. Parikymmentä kiveä on heitetty koirien niskaan, — siinähan sitä onkin työtä ollut kerrakseen! Sitäpaitsi Pjotr Stepanovitš on luvannut hankkia minulle passin, niin että pääsee ympäri Rasejaamme[5] matkustelemaan, vaikkapa kauppiana jos niin mieli tekee. Niin on luvannut, ja toivossa eletään. Ja sanovat vielä, Pjotr Stepanovitš nimittäin, että pappakulta on Englannin klubissa minut muka korttipelissä hävinnyt, ja että, — hän sanoo, — se on epäinhimillistä, peli sellainen. — Mutta te, herra, te annatte minulle varmasti kolme ruplaa, että pääsen lämpiämään, eikö totta?

— Olet siis vaaniskellut minua täällä. En pidä siitä. Kenen määräyksestä?

— Ei kenenkään, ei puhettakaan siitä, pelkästään sen vuoksi, että tunnen teidän ihmisrakkautenne, jonka muuten koko maailma tuntee. Meikäläisen ansiot tiedätte: milloin tulee tukku heiniä, milloin käy hanko kylkeen. Viime perjantaina ajoin itseeni piirasta kuin muinoin Martyin saippuata, enkä sen jälkeen syönyt seuraavana enkä sitä seuraavana päivänä, odotinpa vieläkin päivän lisää. Vettä on kyllä joessa kuinka paljon vain, mahassani ruutanapoikasia aivan kihisee... Niin että antaisitteko anteliaisuutenne sarven vuotaa. Tässä lähitienoilla aivan minua kuomaseni vartoelee, mutta ei ole hyvä hänen lähelleen ruplitta tulla.

— Onko Pjotr Stepanovitš luvannut sinulle jotakin minun puolestani?

— Eipä nyt oikeastaan sitäkään, sanoipahan vain, että ehkäpä minusta teille saattaisi olla jotakin hyötyä, jos asia sikseen tulisi, mutta mistä oikeastaan olisi kysymys, sitä hän ei minulle selittänyt, — ei aivan tarkalleen ainakaan, sillä Pjotr Stepanovitš istuttaa minuun esimerkillistä kasakan kärsivällisyyttä eikä tunne minua kohtaan luottamusta minkään vertaa.

— Minkä vuoksi?

— Pjotr Stepanovitš on astroloomi ja tuntee kaikki Jumalan planeedit, mutta on sitä vain moittimisen sijaa hänessäkin. Puhun teille, herra, kuten totiselle Jumalalle, sillä paljon on teistä kuultu. Pjotr Stepanovitš on sellainen, mutta te, herra, ehkä te olettekin toisenlainen. Jos hän kerran päättää, että joku on — roisto, niin hän ei enää muuta tahdo hänestä tietääkään. Jos sanoo: hölmö, niin sen ihmisen ei muuta nimitystä häneltä enää tarvitse odottaakaan. Mutta kas, minäpä olenkin ehkä tiistaisin ja keskiviikkoisin hölmö, mutta torstaina olen ehkä jo häntä viisaampi. Hän tietää nyt, että minä suuresti kaipaen passia, — eihän meidän Rasejassamme dokumenttita pääse mihinkään, — ja senvuoksi hän nyt aattelee: sainpas hänen sielunsa vangikseni. Pjotr Stepanovitšin, sen sanon teille, herra, on helppoa elää maailmassa. Hän päättää, että ihminen on se tai se, ja elää sitten rauhassa niine tuumineen. Sitäpaitsi hän on aika itara. Hänpä luulee, etten rohkenisi häiritä teitä omasta aloitteestani, puhun teille, herra, kuten totiselle Jumalalle, — jo neljä yötä olen odotellut teitä tällä samaisella sillalla ja vain näyttääkseni, että osaan sitä tässä ilman heidän apuansakin päästä omin askelin omalle tielleni. Jos tässä on kerran armoa pyytäminen, niin ennen minä sitä pyytämään saappaalta kuin saappaan varrelta.

— Mutta kuka sanoi sinulle, että kulkisin yöllä tätä siltaa?

— Jospa täytynee tunnustaa, sain sen tietää syrjästä. Kapteeni Lebjadkinhan se, kuten tiedätte, ei osaa pitää omana tietonaan paljoakaan. Niin että ne kolme ruplaa olisitte maksava minulle kolmesta päivästä ja kolmesta yöstä, jotka ikävissäni olen tässä käyskennellyt. Ja miten paljon siinä on vaatetta kastunut, siitä ei kannata edes puhua...

— Minun on mentävä vasemmalle, sinun — oikealle. Silta on kävelty loppuun. Kuulepas, Fjodor, tahdon, että ymmärrät minut oikein jo heti ensi sanasta. En anna sinulle kopeekkaakaan, älä tule enää näkyviini, ei sillalla eikä muuallakaan, en tarvitse sinua nyt enkä koskaan, ja jos et tottele, annan ottaa sinut kiinni ja ilmoitan poliisille. Mars!

— Mutta hyvästä seurasta edes jokin kopeekka!

Eikö ollut hauskempi kulkea yhdessä?

— Mene tiehesi!

— Mutta ettehan te kai osaa tietäkään? Täällä vasta on mutkia... voisin teitä opastaa, sillä tämä kaupunkihan on hajallaan... aivan kuin piru olisi sitä kantanut korissa ja kantaessaan hajalle täristänyt.

— Minä... köytän sinut! — Nikolai Vsevolodovitš kääntyi häneen päin uhkaavana.

— Ehkä muutatte vielä mieltänne, herra! Vähällähän sitä vaivaista vahingoittaa!

— Lienet liian varma itsestäsi!

— Olen teistä varma, herra, itsestäni en ole niinkään...

— En tarvitse sinua, kuulithan!

— Mutta minä tarvitsin teitä, herra, kas siinäpä se! Odotan teitä siksi, kunnes tulette takaisin. Olkoon menneeksi!

— Kunniasanallani: jos tapaan, köytän sinut.

— Sitten lienee jo parasta valmistaa naru. Onnea matkalle, herra. Tarjositte sentään vaivaiselle sateen suojan, ja pelkästään jo siitä olen teille elämäni loppuun kiitollinen.

Hän jäi jälkeen. Nikolai Vsevolodovitš tuli perille huolissaan. Tämä aivan kuin taivaasta tipahtanut mies oli täysin varma siitä, että hän oli muka välttämätön, ja liian röyhkeästi hän kiirehti myös siitä huomauttamaan. Yleensä häntä kohtaan ei oltu kovinkaan hienotunteisia. Mutta saattoihan olla, että kulkurin puhe ei ollut aivan perätön ja että hän tosiaankin vain omasta harrastuksestaan tarjosi apuansa, Pjotr Stepanovitšin tietämättä. Ja se oli sitäkin huvittavampaa.

II.

Talo, jonka luo Nikolai Vsevolodovitš pysähtyi, oli autiolla paikalla, lauta-aitojen välissä, ja näiden aitojen takana alkoivat laajat vihannesistutukset. Rakennus oli aivan sananmukaisesti kaupungin laidassa. Se oli puinen, äsken rakennettu, niin että seiniä ei vielä oltu ehditty edes höyläyttää. Sen erään ikkunan luukut oli tahallaan jätetty auki, ja ikkunalaudalla loisti kynttilä, jonka tarkoituksena nähtävästi oli olla majakkana odotetulle, myöhäiselle vieraalle. Kun Nikolai Vsevolodovitš oli päässyt niin lähelle, että hän oli vain noin kolmenkymmenen askelen päässä talosta, hän huomasi portailla seisovan pitkähkön mieshenkilön. Tämä oli varmaankin talon isäntä, joka kärsimättömästi odotellessaan vierasta oli lähtenyt häntä vastaan. Jo saattoi erottaa hänen äänensäkin, joka samalla oli arka ja kärsimätön:

— Tekö siellä? Tekö?

— Minä, — vastasi Nikolai Vsevolodovitš vasta sitten, kun oli jo portailla ja oli vetänyt kokoon sateensuojansa.

— Viimeinkin! — Kapteeni Lebjadkin tömisteli jalkojaan ja hätäili, hän se todella oli, — olkaa hyvä, antakaa varjonne: Märkäpä on! Pingoitan sen tänne nurkkaan lattialle. Terve tuloa, terve tuloa!

Eteisestä oli ovi selkosen selällään huoneeseen jota valaisi kaksi kynttilää.

— Jos ette olisi luvannut niin varmasti tulla olisin jo lakannut odottamasta.

— Kello on neljännestä vailla yksi. — Nikolai Vsevolodovitš katsahti kelloonsa astuessaan huoneeseen.

— Sitäpaitsi sataa, ja matka on niin hirvittävän pitkä... Kelloa ei minulla ole, ja ikkunoista näkee vain vihannespellot. Niin että väkisinkin sitä... jää ajastaan jäljelle. Mutta tätä en sano valittaakseni, sillä enhän uskalla, en uskalla, mutta kärsimättömydessäni tulin sen sanoneeksi, epätietoisuudessa, joka on jo viikon minua kalvanut. Kunpa viimeinkin tämä... ratkeaisi.

— Mikä... ratkeaisi?

— Kunpa saisin tietää kohtaloni, Nikolai Vsevolodovitš. Olkaa hyvä.

Hän kumarsi osoittaen sohvaa pöydän ääressä.

Nikolai Vsevolodovitš katsahti ympärilleen. Huone oli pikkuruikkuinen ja matala. Siinä olivat vain välttämättömimmät huonekalut: tuoleja ja puinen sohva, nekin aivan uudet, ilman päällystä ja ilman tyynyjä, kaksi lehmuksista pöytää, toinen sohvan luona liinalla katettu, toinen nurkassa. Siinä oli jotakin, jonka yli oli heitetty toinen liina. Ja muutenkin näytti siltä, että huoneen siisteyttä vastaan ei ollut mitään muistuttamista. Kapteeni Lebjadkin ei ollut kahdeksaan päivään ollut humalassa. Kasvot olivat pöhöttyneet ja kellertävät. Katse oli rauhaton, utelias ja epävarma. Liiankin selvästi saattoi huomata, että hän ei tietänyt oikein itsekään, missä äänilajissa hänen olisi ollut edullisinta alkaa keskustella.

— Kas tässä, — hän viittasi ympärilleen, — tässä elän kuten pyhimys. Raittiudessa, yksinäisyydessä ja köyhyydessä, — olen antanut nämä muinaisten ritarien kolme lupausta.

— Luuletteko muinaisten ritarien antaneen sellaisia lupauksia?

— Ehkäpä erehdyn! Voi, ei ole suotu minulle kehittymismahdollisuuksia! Kaikki on mennyttä. Uskotteko minua, Nikolai Vsevolodovitš, täällä vasta ensi kerran silmäni aukenivat, ja samassa jätin häpeälliset himoni. Ei ainoatakaan ryppyä, ei tippakaan! Minulla on nyt oma nurkkani, ja kuusi päivää olen nauttinut hyvästä omastatunnosta.

Seinätkin pihkantuoksullaan muistuttavat luonnosta. Ja kuka olin ennen, mikä minä olin?

»Öisin — yömajatta —,
päivin kieli lerpallansa».

lahjakkaan runoilijamme sanoja käyttääkseni. — Mutta — teidän olette aivan märkä. Ettekö haluaisi teetä?

— Olkaa rauhassa.

— Teekeitin on kiehunut jo kahdeksasta alkaen, mutta... sammui viimein, kuten kaikki tässä maailmassa. Sanotaan, että aurinkokin kerran sammuu... Mutta jos vain suvaitsette, niin kyllä sen saa vielä kiehumaan. Agafja on valveilla.

— Sanokaahan, onko Marja Timofejevna...

— Täällä, täällä hän on, — Lebjadkin kiirehti kuiskaamaan, — suvaitsetteko katsahtaa tänne! Hän osoitti viereistä huonetta, jonka ovi oli suljettu.

— Eikö hän nuku jo?

— Ei, ei, mitä ajattelettekaan? On koko illan teitä odotellut, ja heti kun kuuli teidän tulleen, alkoi koristeleida, — hän aikoi hymähtää leikkisästi, mutta tuli samassa äkkiä taas totiseksi.

— Millainen hän on ollut yleensä... viime aikoina? — kysyi Nikolai Vsevolodovitš kulmien kurtistuessa.

— Yleensä? Tiedättehän sen itsekin, — hän teki säälivän! liikkeen kohauttaen olkapäitään. — Ja nyt hän... nyt hän istuu ja ennustelee korteista...

— Hyvä on... Myöhemmin sitten... Mutta ensin on saatava asia teidän kanssanne selväksi.

Nikolai Vsevolodovitš istuutui tuolille.

Kapteeni ei uskaltanut enää istuutua sohvalle, vaan otti myös istuimekseen tuolin ja pelokkaasti sekä odottelevana kumartui kuuntelemaan.

— Mitäs teillä on tuolla nurkassa liinan alla? — Nikolai Vsevolodovitš kysäisi äkkiä.

— Täälläkö? — Lebjadkin kääntyi myös sinnepäin. — Tämä on vain kaikki teidän anteliaisuutenne seurauksia. Ottaen huomioon, että nyt on tupaantulijaiset, pitkä matka ja luonnollinen väsymys... — kapteeni myhähteli tyytyväisenä, nousi paikaltaan ja varpaillaan lähestyi pöytää sekä kohotti samalla arvokkaasti ja varovaisesti

nurkkapöydän yli heitettyä liinaa. Sen alla oli — katettu illallispöytä, liikkiötä, vasikanpaistia, sardiineja, juustoa, pieni, vihreä karahvi sekä pitkä pullo Bordeaux'ta. Kaikki tämä oli siististi ja asiantuntemusta ilmaiseksi asetettu pöydälle, vieläpä erinomaisen hienosti.

— Tekö nämä olette hankkinut?

— Minä. Jo eilen, ja tein parhaani osoittaakseni kunnioitustani... Marja Timofejevnahan, kuten tiedätte, on näistä asioista varsin välinpitämätön. Mutta tärkeintä on, että kaikki tämä tulee teiltä, on siis teidän omaanne, te siis olette täällä isäntä enkä minä, sillä minä olen vain kuten teidän tilanhoitajanne, sillä joka tapauksessa. Nikolai Vsevolodovitš, minun henkenihän on sentään vapaa. Ettehän tahdo riistää minulta tätä ainoata omaisuuttani! — hän lopetti liikuttuna.

— Hm. Istuisitte mieluummin.

Kii... ii... tän, kiitän ja olen riippumaton! — Hän istuutui. — Voi, Nikolai Vsevolodovitš, tänne sydämeen on karttunut niin paljon, etten enää tahtonut jaksaa teitä odottaa. Nyt te siis ratkaisette kohtaloni... samoin kuin tuon onnettomankin kohtalon... ja sitten... kuten ennen muinoin vuodatan teille kaiken, kuten neljä vuotta sitten. Silloin te suvaisitte kuunnella minua, luitte runojani... Vaikka te nimitittekin minua Shakespearen Falstaffiksi, te olette sittenkin merkinnyt elämässäni hyvin paljon. Minulla onkin nyt totinen syy pelätä, ja te yksin voitte minua neuvoa ja valaista. Pjotr Stepanovitš kohtelee minua julmasti!

Nikolai Vsevolodovitš kuunteli uteliaana ja tarkasteli häntä. Vaikkakin kapteeni Lebjadkin oli ehkä todella lakannut juopottelemasta, hän ei sittenkään ollut läheskään täysin tasapainoisessa vireessä. Tuontapaisiin monivuotisiin juopporatteihin jää lopulta ainaisesti jotakin epätasaista, tunkkaista, särkynyttä ja mieletöntä, vaikka he yrittävätkin pettää, viekastella ja teeskennellä yhtä hyvin kuin toisetkin, jos niin tarvitaan.

— Huomaan, että te ette ole paljoakaan näinä neljänä vuotena muuttunut, kapteeni, — sanoi Nikolai Vsevolodovitš hieman lempeämmin. — Näyttää olevan totta, että ihmiselämän jälkipuoliskon tavallisesti muodostavat ne tottumukset, joita hän elämänsä ensi puoliskolla on keräillyt.

— Suurenmoista! Te ratkaisette elämän arvoituksen! — huudahti kapteeni teeskentelemättömän ihastuneena, sillä hän oli korkealentoisten sanojen ystävä. — Kaikista sanoistanne, Nikolai Vsevolodovitš, muistan erikoisen hyvin ne, jotka sanoitte Pietarissa: »Täytyy olla todella suuri ihminen voidakseen joskus toimia vastoin terveen järkensä vaatimusta!» Siinäpä se!

– Niin, ja hölmö täytyy olla samalla.

— Mitäpä siitä, vaikkapa hölmökin. Mutta te olette ikänne kaiken sirotellut ympärillenne älykkyyttä, mutta entäs nuo toiset? Sanokootpa Liputin tai Pjotr Stepanovitš edes joskus jotakin samantapaista! Voi, miten julmasti Pjotr Stepanovitš on kohdellut minua.

— Mutta ettekö te, kapteeni, muista, miten itse käyttäyditte?

— Juoppous ja sitäpaitsi vihollisteni määrätön joukko! Mutta nyt on kaikki ohitse, ja parhaillaan luon nahkaani kuten käärme. Nikolai Vsevolodovitš, tiedätkö, teen par'aikaa testamenttiani, olen jo kirjoittanutkin sen...

— Hauskaa kuulla. Mitä te jätätte jälkeenne ja kenelle?

— Isänmaalle, ihmiskunnalle ja ylioppilaille. Nikolai Vsevolodovitš, luin sanomalehdistä eräästä amerikkalaisesta. Hän testamenttaa koko suuren omaisuutensa tehtaiden rakentamista varten ja positiivisten tieteiden hyväksi, luurankonsa sikäläisen akatemian ylioppilaille ja nahkansa — rumpuun, jolla yötä päivää on rummutettava Amerikan kansallislaulua. Voi, me olemme kääpiöitä verrattuina Pohjois-Amerikan Yhdysvaltojen ajatuksen lentoon! Venäjä on luonnon, mutta ei järjen oikku. Mutta entäs jos minun päähäni pälkähtäisi testamentata nahkani Akmolinskin jalkaväen rykmentille, jossa minulla oli kunnia aloittaa sotilasurani, määräyksellä, että joka päivä lyötäisiin siihen koko rykmentin edessä Venäjän kansallishymniä, niin sitä pidettäisiin vapaamielisyytenä, minun nahkaani ei sallittaisi... ja senvuoksi minun on tyytyminen vain ylioppilaihin. Tahdon testamentata luurankoni akatemialle, mutta ehdolla, ainoastaan sillä ehdolla, että otsalleni kiinnitetään ikuisiksi ajoiksi lappu, johon kaiverretaan sanat: »Katuva vapaa-ajattelija», kas sillä tavoin!

Kapteeni puhui innoissaan ja uskoi tietenkin täydestä sielustaan amerikkalaisen testamentin kauneuteen, mutta päätarkoituksena oli tietenkin teeskentely ja Nikolai Vsevolodovitšin huvittaminen. Hän oli tottunut olemaan tämän narrina. Mutta Nikolai Vsevolodovitš ei edes hymähtänyt, vaan kysäisi äkkiä melkein salaperäisesti:

— Te siis todella aiotte saattaa julkisuuteen testamenttinne jo eläessänne ja vaaditte siitä palkkion?

— Vaikkapa niinkin, Nikolai Vsevolodovitš, vaikkapa niinkin? — Lebjadkin tarkasteli Stavroginia varovaisesti. — Millainen onkaan kohtaloni! En kirjoita enää edes runoja. Ja oli kuitenkin kerran aika, jolloin tekin, Nikolai Vsevolodovitš, luitte niitä. Muistatteko, pullo toverinamme? On heitettävä kynä syrjään. Olen kirjoittanut vain

yhden runon, kuten Gogolj kirjoitti »Viimeisen kertomuksensa». Muistattehan, miten hän ilmoitti Venäjän kansalle, että se »laulautui» hänen rinnastaan. Niin lauloin minäkin joutsenlauluni, ja sitten — tulee loppu.

— Minkä runon?

— »Siinä tapauksessa, että hän taittaisi jalkansa.»

— M... mitä?

Kapteeni oli vain odottanutkin tätä tilaisuutta. Runojaan hän piti määrättömästi arvossa, mutta hänen teeskentelevä kaksoissielunsa sai hänet nauttimaan myös siitä, että Nikolai Vsevolodovitš laski leikkiä hänen runojensa kustannuksella ja nauroi niille joskus aivan vatsaansa pidellen. Näin tuli saavutetuksi kaksi tarkoitusta: sekä runoilijan että narrin. Mutta tällä kertaa oli lisäksi vielä kolmas, aivan erikoinen ja hyvin arkaluontoinen syy: kun kapteeni koetti tuoda esille runon, hän samalla tahtoi sen yhteydessä puolustautua eräässä suhteessa, sillä hän tunsii olevansa syyllinen ja oli senvuoksi peloissaan.

— »Siinä tapauksessa, että hän taittaisi jalkansa», s.o. ratsastaessaan. Mielikuvitusta, Nikolai Vsevolodovitš, houretta, mutta runoilijan houretta. Kerran tavatessani hänet ratsain tein tuon materialistisen kysymyksen: »Miten silloin kävisi?» — siinä tapauksessa että. Asia on selvä: kaikki ihailijat karkuun, sulhaset mikä minnekin, ei muuta kuin »nuole näppisi». Mutta runoilija yksin jäisi yhä särjetyssä sydämessään hänelle uskolliseksi. Nikolai Vsevolodovitš, saattaahan täikin rakastua, eihän sitä ole laissa kielletty. Ja kuitenkin, mainittu henkilö suuttui sekä kirjeestä että runoista. Sanotaan, että tekin muka olisitte suuttunut? Se on surullista, en ollut sitä uskoa. Ketä voisi minun mielikuvitukseni vahingoittaa? Sitäpaitsi, kunniasanallani, kaikkeen on syyppää Liputin. »Lähetä ja lähetä, jokaisella ihmisellä on oikeus kirjeen kirjoittamiseen», ja minä lähetin.

— Te lienette tarjoutunut sulhaseksikin?

— Sellaista se on, kun on vihamiehiä, vihamiehiä!

— Miten tuo runo kuului? — kysäisi Nikolai Vsevolodovitš ankarasti.

— Houretta, houretta eikä muuta.

Kuitenkin hän suoristautui, ojensi kätensä ja aloitti:

»Särkyi jäsen kauniin kukkasen — kiintoisammaksi vain yhä kääntyy. Rakastunut sulho oli ennestään, nyt jo aivan lempeen näänny.»

— No, riittää, — Nikolai Vsevolodovitš viittasi kädellään.

... Haaveilen Pietarista, — muutti Lebjadkin kiireesti puheenaihetta, aivan kuin runoista ei koskaan olisi ollut puhettakaan, — haaveilen uudestisyntymisestä... Oi, hyväntekijäni! Saanko luottaa siihen, että te ette kiellä minulta matkarahoja? Kuin aurinkoa olen odottanut teitä koko viikon!

— Niitä ei teidän pidä saaman, hyvä herra, minulla ei ole varoja enää ollenkaan, ja miksi antaisin teille rahoja?

Nikolai Vsevolodovitš näytti suuttuvan. Kuivasti ja lyhyesti hän luetteli kaikki kapteenin rikokset: juopottelun, valehtelemisen, rahojen tuhailun, rahojen, jotka oli lähetetty Marja Timofejevnaa varten. Torui häntä siitä, että Marja Timofejevna oli otettu pois luostarista, mainitsi kirjeistä, joissa oli uhattu ilmaista salaisuus, sekä siitä, miten kapteeni oli käyttäytynyt Darja Pavlovnaa kohtaan y.m. y.m. Kapteeni yritti puolustautua, viittaili käsillään, mutta Nikolai Vsevolodovitš sai hänet joka kerran käskävästi pysymään alallaan.

— Ja sitten, — hän huomautti lopuksi, — te puhutte kirjeissänne aina »loukatusta perhekunniasta». Mikä »loukkaus» se on, että teidän sisarenne on laillisessa avioliitossa Stavroginin kanssa?

— Mutta avioliitto on salainen, Nikolai Vsevolodovitš, sala-avioliitto. Saan teiltä rahoja, ja minulta saatetaan kysyä: mistä hyvästä nuo rahat tulevat? Olen sidottu, en voi vastata. Sehän olisi sisareni ja perhekunniamme häpäisemistä.

Kapteeni koroitti ääntään. Hän viljeli mielellään tätä puheenaihetta ja oli varma, että se veisi suotuisaan ratkaisuun. Voi, hän ei voinut aavistaakaan, miten hän oli ällistytvä. Rauhallisesti ja täsmällisesti, aivan kuin olisi ollut kysymys jostakin aivan jokapäiväisestä perhetapahtumasta, Nikolai Vsevolodovitš ilmoitti hänelle, että lähipäivinä, ehkä jo huomenna tai ylihuomenna, hän aikoi saattaa avioliittonsa julkisuuteen »niin hyvin poliisilaitoksen kuin seurapiirinkin tietoon» ja että samalla raukeaa myös tyhjiin koko tuo puhe »loukatusta perhekunniasta» sekä samalla lakkaa myös tähänastinen avustus. Kapteenin silmät rävähtivät selko selälleen: hän ei heti paikalla päässyt edes asiasta oikein selville, ei ennen kuin se oli uudelleen hänelle selitetty.

— Mutta hänhän on... mielipuoli?

— Olen kyllä senkin ottanut huomioon ja sen mukaan myös toiminut.

— Mutta mitä sanoo... äitivanhempanne?

— Se on hänen asiansa.

— Viette hänet siis puolisonanne kotiinne?

— Ehkäpä niinkin. Mutta tämänhän ei pitäisi mitenkään liikuttaa teitä. Eihän tämä kuulu teille.

— Miten niin... ei kuulu? — kapteeni huudahti. — Mihinkäs minä joudun?

— Te ette tietenkään tule mukaan.

— Mutta minähän olen sukulainen.

— Tuollaisia sukulaisia kartetaan. Miksi enää tämän jälkeen antaisin teille rahoja, ymmärrättehän sen hyvin itsekin.

— Nikolai Vsevolodovitš, Nikolai Vsevolodovitš, se ei voi olla totta, ehkä te vielä muutatte mielenne, ettehän te soisi itsellenne sellaista onnettomuutta tapahtuvaksi, mitä siitä ajateltaisiin ja mitä suurmaailmassa sanottaisiin?

— Ei minua teidän »suurmaailmanne» peloita kovinkaan. Meninhän minä silloin naimisiinkin sisarenne kanssa, kun kerran sain sellaisen päähänpiston humalaisen päivällisen jäljestä viinipulloverdon voittaakseni, ja nyt taas julistan sen julkiseksi... kun tämä taas tällä kertaa sattuu minua huvittamaan.

Hän sanoi tämän kaiken niin kiukustuneella äänellä, että Lebjadkin alkoi vähitellen uskoa häntä.

— Mutta mitenkäs minä, minä, pääasiahan olen minä!... Ehkä te, Nikolai Vsevolodovitš sittenkin laskette leikkiä.

— En laske leikkiä.

— Kuten tahdotte, Nikolai Vsevolodovitš, mutta en usko teitä... mutta silloin minä valitan.

— Te olette kovin typerä, kapteeni.

— Mitäpä siitä, eihän minulla ole muuta keinoa! — kapteeni ei enää tietänyt mitä puhui, — ennen hän ainakin ansaitsi palveluksillaan meille kummallekin katon päämme päälle, mutta mitenkäs nyt käy, jos te hylkääte minut kokonaan?

— Ettekö te tahtonut matkustaa Pietariin vaihtamaan uraanne? Muuten, olen kuullut, että te aiotte lähteä viemään sinne jotakin ilmiantoa saadaksenne omat syntinne anteeksi ilmaisemalla toiset?

Kapteenin suu raottui, silmät pullistuivat, eikä hän osannut sanoa sanaakaan.

— Kuulkaapa, kapteeni, — virkkoi Stavrogin äkkiä hyvin totisena, pöydän yli kumartuen. Tähän asti hän oli puhunut jonkin verran kaksimielisesti, niin että Lebjadkin, jota monet kerrat ennen jo oli pantu koetukselle, aivan viime hetkeen oli hitusen verran epävarma siitä, oliko hänen herransa tosiaankin suuttunut vai laskiko hän leikkiä, oliko hän tosiaan saanut mielettömän päähänpiston tehdä avioliittonsa julkiseksi vai leikittelikö hän ehkä vain? Mutta Nikolai Vsevolodovitšin tavallisuudesta poikkeava ankaruus oli niin vakuuttava, että kapteeni tunsi kylmiä väreitä selässään.

— Kuunnelkaa ja puhukaa totta, Lebjadkin, oletteko jo ilmiantanut jotakin vai ettekö vielä? Oletteko tosiaankin jo ehtinyt tehdä jotakin? Oletteko ehkä tyhmyyttänne lähettänyt jonkin kirjeen?

— En, en minä vielä ole ehtinyt... enkä aikonutkaan. — Kapteeni ei liikahtanutkaan.

— Valehtelette väittäessänne, että ette ole aikonutkaan. Sitä vartenhan teidän tekee juuri mieli Pietariin. Jos ette ole kirjoittanut, niin ehkä ette sentään ole malttanut olla lörpöttelemättä täällä liikoja, jollekulle? Puhukaa totta, jotakin sellaista jo on tullut korviini.

— Juovuksissa... Liputinille. Liputin on petturi. Avasin hänelle sydämeni, — kapteeni kuiskasi kalveten.

— Sydän sydämenä, mutta ei pidä olla hölmö. Jos teillä oli jotakin mielessä, niin olisitte pitänyt sen omana tietonanne. Nykyjään pitävät kaikki viisaat ihmiset suunsa kiinni eivätkä puhele liikoja.

— Nikolai Vsevolodovitš! — Kapteeni alkoi vapista; — ettehan te itse ole ottanut mihinkään osaa, enhän minä teitä...

— Omaa lypsylehmäännne te ette olisi uskaltanut ilmiantaa!

— Nikolai Vsevolodovitš, ymmärtäkäähän, ymmärtäkäähän toki minua!... — ja kyynelsilmin sekä aivan epätoivoissaan kapteeni alkoi hätäillen kertoa neljän vuoden aikaista tarinaansa. Se oli tarina hölmöstä, joka oli lähtenyt »syyhyttä saunaan» ja joka juopottelultaan ja mellastukseltaan ei ollut ehtinyt ajatella asiaa nenäänsä pitemmälle eikä ollut ymmärtänyt aina viime aikoihin asti asiain vakavuutta. Hän kertoi, että jo Pietarissa hän oli, »pelkästään ystävyiden innostamana ja kuten ainakin todellinen ylioppilas, vaikka ei ollutkaan ylioppilas, viattomassa tietämättömydessänsä», heitellyt erinäisiä irtolehtisiä porraskäytäviin, jättänyt niitä kymmenittäin oville, soittokelloihin, työnnellyt niitä sanomalehtien asemesta sopivissa tilaisuuksissa hattuihin, ohikulkijoiden taskuihin. Ja sitten hän oli saanut

heiltä rahojakin, »sillä varani... tiedättehän te varani». Kahdessa kuvernementissa hän oli käynyt levittelemässä eri piirikuntiin »jos jonkinlaista roskaa». — Voi, Nikolai Vsevolodovitš, — hän huudahti, — eniten minua kuohutti se, että tämä kaikki oli vastoin kaikkia kansalais- ja etenkin vastoin isänmaan lakeja! Niissä saattoi olla esimerkiksi näin: On lähdettävä hangoilla varustettuna ja on pidettävä mielessä, että se, joka aamulla lähtee köyhänä, se voi ehkä illalla palata rikkaana kotiinsa, — ajatelkaapa tätäkin! Aivan värisytti minua itseänikin niitä levitellessä, mutta ei auttanut muu, tein työtä käskettyä. Tai sitten aivan aiheeton viiden, kuuden rivin pituinen julistus koko Venäjän kansalle: »sulkekaa pian kirkot, tuhotkaa Jumala, rikkokaa avioliitot, tehkää tyhjäksi perintöoikeudet, ottakaa väkipuukot esille», eikä muuta, ja piru sen tietää, mitä sen jälkeen oli sitten muka tuleva. Kas, tämä viisirivinen lentolehti se olikin vähällä viedä minut satimeen. Rykmentissämme sain upseereilta selkäsaunan, mutta Jumala heille terveyttä suokoon, päästivät minut kuitenkin vapauteen. Ja sitten viime vuonna olin taas vähällä joutua kiinni, kun jätin Karavajeville Ranskassa valmistettuja vääriä viidenkymmenen ruplan seteleitä. Mutta Karavajev, Jumalan kiitos, hukkuu juovuspäissään juuri samoihin aikoihin avantoon, siis ennen kuin syyllisyyteni ehti paljastua. Täällä Virginskeillä julistin avioaimojen yhteiskunnallista vapautta. Kesäkuussa olin taas N:n kuvernementissa levittelemässä niitä. Sanoivat, että minun täytyisi vieläkin... niitä... Pjotr Stepanovitš antoi määräyksen, että minun on toteltava. On uhkaillut jo kauan. Miten hän silloin sunnuntaina kohtelikaan minua! Nikolai Vsevolodovitš, olen orja, mato, mutta en Jumala, siinä suhteessahan minä vain eroankin Deržavinista.[6] Mutta toimeentuloni, tiedättehän, millainen on toimeentuloni!

Nikolai Vsevolodovitš oli kuunnellut uteliaana.

— Paljon siitä, mitä kerroitte, on sellaista, josta minulla ei ole ollut aavistustakaan, — hän sanoi, — mutta teillehän voi sattua mitä tahansa... Kuulkaahan, — hän sanoi mietittyään hetken, — jos tahdotte, niin sanokaa niille, kenelle tahdotte, että Liputin on valehdellut ja että te vain minua peloittaaksenne suunnittelitte ilmiantoa, koska luulitte, että olen muutenkin jo leimattu, ja kiristääksenne minulta siten enemmän rahaa... Ymmärrättehän?

—Nikolai Vsevolodovitš, kyyhkykulta, uhkaako minua todellakin sellainen vaara? Odotinkin teitä vain kysyäkseni tätä.

Nikolai Vsevolodovitš hymähti.

— Pietariin teitä ei päästetä, vaikkapa saisittekin minulta matkarahat... Mutta on jo aika mennä Marja Timofejevnan luo, — näin sanoen hän nousi tuoliltaan.

— Nikolai Vsevolodovitš, — mutta miten käy Marja Timofejevnan?

— Kuten jo sanoin.

— Onko se oikein totta?

— Te ette näy uskovan.

— Heitättekö tosiaankin minut nurkkaan kuten kuluneen saappaan?

— Harkitaan vielä asiaa, — Nikolai Vsevolodovitš naurahti, — mennään jo.

— Ettekö halua, että seisaisin portailla sen ajan, etten vahingossa kuulisi mitään... huonehjemme ovat pikkuruikkuisia.

— Oivallista. Seisokaa portailla. Ottakaa sateensuoja.

— Sateensuoja? Teidätkö? Olenkohan sen arvoinen?

— Jokainen meistä on sentään sateensuojan arvoinen.

— Kas, heti osaatte määritellä ihmisoikeuksienkin minimin.

Hän leperteli jo taas totuttuun tapaansa. Uutinen oli häntä niin järkyttänyt, että hän oli aivan tolaltaan. Ja kuitenkin heti, kun hän oli päässyt portaille ja pingoittanut sateensuojan ylleen, hänen kevytmieliseen ja petolliseen päähänsä alkoi tunkeutua tuo ainainen lohdullinen ajatus, että häntä kiusoitellaan ja että hänelle valehdellaan, ja jos kerran asianlaita on se, hänellä ei ole syytä pelkoon, vaan toiset pelkäävät häntä.

»Ne valehtelevat ja pettävät, mutta mikä oikeastaan on kaiken tarkoituksena?» pyöri hänen päässään. Avioliiton julkisuuteen saattaminen oli hänestä mahdottomuus. »On tosin totta, että tuollainen 'ihmeidentekijä' voi kyllä ryhtyä mihin tahansa, kun ei eläkään muuta varten kuin vain kiusaksi toisille ihmisille. Mutta entäpä jos häntä tuo sunnuntainen äkseerinki onkin alkanut peloittoa, ehkäpä enemmän kuin mikään entinen? Ja senpä vuoksi hän ehkä kiirehtiikin vakuuttamaan, että hän tuo itse julkisuuteen avioliittonsa, etten minä vain sitä tekisi. Ehei, Lebjadkin, älä iske harhaan! Ja miksi hän tulee salaa yöllä, kun kerran kaipaa julkisuutta? Ja jos hän on peloissaan, niin hän on sitä parhaillaankin, juuri näinä muutamina päivinä... Ehei, Lebjadkin, varo!...

»Peloittelee Pjotr Stepanovitšilla. Oi, voi, miten peloittoa, ei, täällä tuntuu niin peloitavalta! Ja pitikin minun lörpötellä tuolle Liputinille. Piru tietää, mitä nuo paholaiset oikein aikovat, en ole oikein koskaan päässyt siitä perille. Kaikki ne ovat taas jalkeilla, kuten viisi vuotta sitten. Tosiaankin, kenelle minä heidät ilmiantaisin?

'Ettekö vain ole hölmöyttänne jollekulle jotakin kirjoittanut?' Hm! Sitä voi siis olla kirjoittavinaankin jotakin tyhmydessään. Olisikohan tuo olevinaan neuvo? 'Sen vuoksihan te olette Pietariin menossa.' Roisto, näin siitä vain unta, ja hän ehtii jo aavistaa unenikin! Aivan kuin itse kehoittaisi minua matkalle. Tässä on kaksi syytä, joko toinen tai toinen: joko hän itse pelkää tehtyänsä tekoset tai... tai ei pelkää vähääkään, vaan yrittää saada minut ilmiantamaan heidät kaikki! Uh, Lebjadkin, peloittaa, kunhan vain et iskisi harhaan.»

Hän oli niin mietteisiinsä vaipunut, että unohti kokonaan kuulostelemisen. Oli vaikeata kuullakin, sillä ovi oli paksu ja yksipuolinen, ja sisällä puhuttiin hiljaa, niin että tänne saakka kuului vain epäselviä ääniä. Kapteeni sylkäisi ja jäi mietteissään portaille viheltelemään.